

תהלים

מאור עינים

בו יבואו ברינה:

פירושי המילים. ע"פ רש"י, אבע"ז, רד"ק, מצודת דוד ודעת מקרא.

הערות דקדוק. ע"פ מסורת מדוייקת, מנחת-שי, מכלל-יופי, אמרי-שפר, ועוד.

ביאור המלבי"ם ז"ל. [הרב מאיר לייבוש בן יחיאל מיכל, ויזר]

לקט מדרשים ופירושים נבחרים מרבותינו ז"ל.

ערוך בעזרת החונן לאדם דעת
בידי יהונתן אריה

ניסן תשע"ז
נדפס בארץ ישראל ת"ו

להזמנות: 058-568-1894
להערות: Meorenayim1@gmail.com

לק"י, רביעי לסדר פנערינו וכן חינוך נלה, ג' שבט ה'תשע"ו, ב'שכ"ז לשטרות, בית-המדרש צור-חינוך ק' מלאכי

הסכמה

בא ברנה רבי יהונתן אריה נר"ו, ובידו יקרת נועם חיבורו הנכבד והחשוב, ראשית ביכורי כל אשר בלב תבונתו, אשר פיו יקבנו בשם 'מאור-עינים' הנושא בקרבו ביאורי מילים, הערות דקדוק, מדרשי חכמים ועוד:

ויעצוהו כליותיו לחבר חיבור רב וחשוב המקיף ברחבות לב את כל ספר **תהלים**, ומני אז שכב רבץ במשפתי החכמות וניער חצנו להעביד את חילו ומרצו בכל עת, ושכר היה לו להפיק פרי עמלו לזיכוי בני-ישראל להטעימם מקצה מטהו הטבול בְּדָבֶשׁ פרקי השירה והמוסר הגלומים בספר זה:

והשכיל והחכים ואיזן וחקר סביב כל פרק פירושי מלותיו ויסודותיהן ושרשיהן, ובנה ושזר מקלעת פקעים ופטורי ציצים מדברי רבותינו ראשונים וגם אחרונים נוחם עדן הנחמדים מזהב ומפז, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל ורוח ה' נוססה בקרבו לחבר את האוהל להיות אחד:

ולאחר עיון רב בעמל ידיו נמצאו דבריו מלאים מפיקים מזן אל זן, דולה ומשקה בשפה ברורה מדְּבָרוֹת קדשם של רבותינו נייע עמוקי ההשגה, להיותם שווים לכל נפש ולכל דורש ומבקש את האמת הצרופה והמזוקקת שְׁלָה התכוין המשורר הדגול והגדול דוד המלך ע"ה כי רבה היא:

ובכל הדורות הנה ספר תהלים פְּתָרִיס וְכַצְנָה בפני הפורענות. צא וראה כי אין לך אדם כקטון כגדול, מְבִין עם תלמיד, יונק עם איש שְׂיִבָה, שלא נזקק לספר זה בימי חלדו וְחֻדְלוֹ, ובפרט לאחר שמצאוהו צרות רבות ורעות, להציל נפשו ממות ולחיותו. **אשר** על-כן רבה התקוה שאוצר בָּלוֹם גדול זה ישמש לְכָל פְּאוֹר נוגה הַבְּרָק בחשכת ליל להגדיל התועלת לנצרך לו, כאשר יקרא לאדון הכל כהוגן וכיאות בלי קלקול וְעוֹת:

ולא נצרכא אלא לפרסם חיבור זה ולחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל על-ידי רכישתו והבאתו לכל שוחרי תורה ותושיה די בכל אתר ואתר, להיות להם לאחיעזר ולאחיסמך בעבודת ה', ומיניה ומינן יתקלס עילאה:

בברכה ובהצלחה
 יוחאי בן סלימאן ע"ה עמר נר"ו
 רב בית-המדרש צור-חינוך ק' מלאכי

הרה"ג יוחאי עמר שליט"א, הינו מחבר ספרי ההלכה:
 ♦ באר לחי רואי (הלכות אבילות). ♦ שו"ת עשה משה (איסור והיתר).
 ♦ שו"ת דרך בת עמי [ב"כ] (הלכות נידה, טבילה, חציצה ומקואות). ♦ ישקו העררים.

סימני-עזר ופינות שבספר

	הענין	דוגמא	ביאור והערות
1.	תוכן המזמור		מופיע מעל המזמור, והוא לקוח מביאור המלבי"ם לפסוק א'. [טעם שהעתיקו אותו להניחו מעל המזמור, עיין בעמוד 21 סעיף 2]
2.	פסוק ראשון	מזמור לאֶסָף <small>[עג,א]</small>	פסוק א' משמש בדרי"כ כותרת המזמור, ויופיע בשורה קצרה מיתר הפסוקים. כשפסוק א' כולל כותרת וגם תחילת המזמור – תופיע הכותרת בשורה נפרדת. לדוגמא: הכותרת, בשורה נפרדת אֶסָף מזמור לאֶסָף. כאן מתחיל המזמור אֶסָף אך טוב לישראל, אֶלֵהִים! לְכָרִי לְכָב: [עג,א]
3.	א] כוכבית מעל מילה	נפְשִׁי* <small>[כ,ד]</small>	מורה על כתיב שונה. במקור כתיב נפשו, אולם ע"פ המסורת יש לקרוא כאילו כתוב נפְשִׁי.
	ב] כוכבית בצד פסוק	ג*. <small>[מזמור יד]</small>	להורות שמנהג קריאתנו בפְּסִיִּק פְּסִיִּק זה, שונה מפְּסִיִּק טעמי המקרא. הערה על-כך תבוא בפינת עיקר מסורת מדויקת. ♦ לקמן עמ' 8 [3,ד] רשימה של 8 מקומות.
4.	אות אפורה	בְּעִינֵי־דָאָר <small>[א,א]</small>	להורות שהאות אינה נשמעת ואינה יוצאת במבטא. בדוגמא כאן, יש לקרוא: בְּעִין דור. לא על כל המלים הערנו, אלא רק במקרים שהטעות קרובה ומצויה.
5.	שווא נח, הוֹסֵר	וּבַחֲסֵדְךָ <small>[קמג,ב]</small>	נקרא כך: וב-חֲסֵדְךָ. (טוב לזכור שכל מילה הפותחת בשו"ק, השווא שאחריה נח!) ממילא כל שווא שבִּסְפָר, הוא שווא נע. [למעט כ"ף סופית מנוקדת שווא]
6.	א] געיא [מתג] ב] חץ עלִי	רוּחַ נְשַׁבְּרָה <small>[נא,ט]</small>	א. געיא. (1) באה במקום הטעמים. (2) תוֹרָה על הטעמה לתפארת. ב. חץ עלִי. להורות שהמילה נקראת מלרע. (=הטעמה פסוף, כמו במילה נִסְבְּרָה) ובדוגמא כאן, נְשַׁבְּרָה, מלרע. אֶסָף שלא כמו לר, בא – נְשַׁבְּרָה, עיין שם.
7.	אות שו"ן	וְאֵשׁ נִשְׁקָה <small>[ועה,כא]</small>	במקרים שהטעות קרובה ומצויה, נצבעה האות שו"ן בצבע סגול לתזכורת. הסימן מעין העניין – צבע סגול, מורה על אות שו"ן.
8.	אצבע מורה		להורות על קשר בין צלעות הפסוק. לדוגמא: "לְעוֹלָם ה'." דְּבָרְךָ נֶצֶב בְּשָׁמַיִם". [קט,פס] אינו אומר שה' קיים לעולם, וגם שְׁדָבְרוּ נֶצֶב בְּשָׁמַיִם. אלא, ה', לְעוֹלָם (=לְעוֹד) דְּבָרְךָ נֶצֶב בְּשָׁמַיִם!
9.	עיגול מעל קמץ-קטן	חֲנָנִי	להורות על קמץ קטן הנקרא בהגייה ספרדית כחולם. אֶסָף חֲנָנִי. הסימן מעין העניין – קמץ זה יש להגות בקמיצת פה, כצורת העיגול.
10.	מילת סְלָה; וחלוקת המזמור	סְלָה	לדעת המלבי"ם, מילת סְלָה מציינת חלוקת המזמור לנושאים. חלקי המזמור הובלטו ע"י רווחים, צבעים, קו מפריד, וכותרות. חלוקת המזמור נעשתה בהתאם לביאור המלבי"ם. אֶסָף בביאור המלבי"ם, צבענו בכחול את תחילתם של חלקי המזמור.
12.	מירכאות והדגשה	אָמַרְתִּי, "אֱלֹהֵי אֲתָה" <small>[ולא,טו]</small>	להורות על אמירה – היכן תחילתה והיכן סופה. לעתים בנוסף למירכאות ולהדגשה, גם נצבעה האמירה. [עיין עמוד 5 אות ו סעיף 4]
13.	צבעים		להדגשת פתיחה וחתימה בין חלקי המזמור, ציטוט ארוך, פזמון וחזרות. בסוף המזמור, הוספנו לעתים הסבר קצר על החזרות שנצבעו.
14.	חמש פינות; סביב כל מזמור:	מִלְתָּא בְּטַעְמָא. [תרגום: דְּבַר בְּטַעַם] רעיון קצר על אחד מפסוקי המזמור. עֵיקַר מְסוּרַת מְדוּיָקָת. ביאור קצר על דקדוק והגייה, תופעות לשוניות ושיבושים נפוצים. אֵינְ, מְלִין תְּבַחְן. פירוש המלים, וביאור הענין בקיצור. [שם הפינה לקוח מאיוב יב,יא] בְּאֹר הַמְלָבִי"ם. ביאור הגאון ר' מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל. (חי בשנים 1,809-1,879 למניינם) לְקַט מְדַרְשׁ וְאֶגְדָּה. מדרשים ופירושים נאים, מן המקורות ומדברי רבותינו ז"ל.	

קורות דוד שבכותרות המזמורים

1. **מזמור ג** – "בברחו מפני אבשלום בנר". [עיין בשמואל ב' פרק טו]
2. **מזמור יח** – "ביום הציל ה' אותי מכף כל אויביו ומכף שאול". [שירה זו נמצאת גם בשמואל ב' פרק כב]
3. **מזמור לד** – "בְּשִׁנְתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אַבְימֶלֶךְ". [עיין שמואל א' פרק כא]
4. **מזמור נא** – "בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת-שבע". [עיין שמואל ב' פרק יב]
5. **מזמור נב** – "בבוא דואג האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך". [עיין שמואל א' פרק כב]
6. **מזמור נד** – "בבוא הזיפים ויאמרו לשאול: "הלא דוד מסתתר עמנו?". [עיין שמואל א' פרק כג]
7. **מזמור נו** – "בְּאֶחָז אוֹתוֹ פִּלְשֵׁתִים בְּגֵת". [עיין שמואל א' פרק כא. / עיין מספר 3]
8. **מזמור נז** – "בברחו מפני שאול במערה". [עיין שמואל א' פרק כב, וכן בפרק כד]
9. **מזמור נט** – "בְּשִׁלּוֹחַ שְׂאוֹל וַיִּשְׁמְרוּ אֶת הַבַּיִת לְהַמִּיתוֹ". [עיין שמואל א' פרק יט]
10. **מזמור ס** – "בְּהִצּוֹתוֹ אֶת אַרְם נְהָרִים וְאֶת אַרְם צוּבָה וַיִּשָּׁב יוֹאֵב וַיֶּחֱזַק אֶת אַדְוֹם בְּגִיא מִלְחָמָה עֶשֶׂר אֲלָפִים". [עיין שמואל ב' פרק ח ופרק י; ובה"א א' יט, י]
11. **מזמור סג** – "בְּהִיּוֹתוֹ בְּמַדְבַּר יְהוּדָה". [עיין שמואל א' פרק יט]
12. **מזמור קמב** – "בְּהִיּוֹתוֹ בְּמַעְרָה". [עיין מספר 8]

3 מאורעות שהוזכרו בכותרות המזמור, ואינם קשורים ברור – 1 **מזמור ל** – "שיר חנוכת הבית לדוד". – עוסק בחנוכת המקדש בימי שלמה בנו, ולמלבי"ם שיטה אחרת. 2 **מזמור קיד** – "בצאת ישראל ממצרים". 3 **מזמור קלז** – "על נהרות בבל". ♦ [מזמור ט – "על מות לִבְנֵי", רבו בו הפירושים. (עיין מלאת בטעמא שם, רשימת דעות)]

קורות דוד שבפינות הדף

[ההפניות הם לפינת לקט מדרש ואגדה, אלא אם כן צויין אחרת]

מזמור	העניין
14 כח, ט	"פִּשְׁטוֹ יִדְכֶם בַּגְּדוּדֵי!".
15 ל, ג	קָלְיוֹ שֶׁל דָּוִד. ♦ עיין גם ו, ד; וּמִלְתָּא בְּטַעְמָא לַח.
16 לד, א	דוד משתטה אצל אביש [=אבימלך] מלך גת.
17 לט	פְּטִירַת דָּוִד. [מִלְתָּא בְּטַעְמָא]
18 מא, י	אֲחִיתוֹפֵל, רְבוֹ שֶׁל דָּוִד. [עיין מִלְתָּא בְּטַעְמָא נַה]
19 נא, ב	כָּל הָאוֹמֵר דָּוִד חָטָא, אֵינּוּ אֵלָא טוֹעָה. [עיין מְקוּרוֹת מִס' 2]
20 נה, יט	אַבְשָׁלוֹם גּוֹנֵב לֵב הַסַּנְהֶדְרִין.
21 נו, א	שְׂאוֹל וְדָוִד בְּמַעְרָה ♦ עיין מִלְתָּא בְּטַעְמָא נַח; קָמָא.
22 נט	בְּרִיחַת דָּוִד בְּשַׁעַר שְׁמָרוֹ הַבַּיִת לְהַמִּיתוֹ. [מִלְתָּא בְּטַעְמָא]
23 ס, א+ב	מִלְחָמוֹת אַרְם נְהָרִים, אַרְם צוּבָא וְאֲדוּם.
24 סב, יג	מְדוּעָה לֹא בָנָה דָּוִד אֶת בֵּיהַמִּקֵּד?
25 עא, יז	הַרְיַגַת גְּלִית.

מזמור	העניין
1 ה, ד	"בְּקָר, אַעֲרַךְ לָךְ וְאַצְפָּה" – אֹפֶן לִימּוּד תּוֹרָה שֶׁל דָּוִד.
2 ו	מַעֲשֵׂה בַת שֶׁבַע. [מִלְתָּא בְּטַעְמָא] ♦ עיין כו, א; נא, ב.
3 ז, א	צְדָקַת שְׂאוֹל בִּיחַס לְדָוִד ♦ כו, א = צְדָקַת דָּוִד בִּיחַס לְשְׂאוֹל.
4 יא, א	מַעֲשֵׂה יִשְׁבִי בְּנָב. [שָׁשׁ סִיבַת שְׁנַאת דָּוִד וְכֵן נַב, ב]
5 טז, ח	יָגִיעָתוֹ שֶׁל דָּוִד בְּתוֹרָה.
6 יז, ב	"מִלְפָּנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא" – דְּבָר שְׁהִיָּה בִימֵי דָּוִד.
7 יח	[ג] עַל הַמַּעֲשֵׂה בְּסַלַע הַמַּחְלָקוֹת. [כד] הַמִּלְחָמָה עַל יָבוֹס.
8 כא, ה	"חַיִּים שָׁאֵל מִנֶּךָ" – 70 שְׁנוֹתָיו שֶׁל דָּוִד מִמֵּי קְבֻלָּם?
9 כב, כב	מַעֲשֵׂה דָּוִד וְהָרָאם – הוֹבֵא בְּאוֹן מִלֵּין תְּבַחֵן.
10 כג, א	"ה' רועי, לא אחסר" – דוד נבחן בצאן.
11 כד	פְּתִיחַת שַׁעֲרֵי הַהֵיכָל. [מִלְתָּא בְּטַעְמָא] ♦ עיין ל, א.
12 כו, א	דָּוִד מַחֲשֵׁב חֲשִׁבוֹנוֹת שְׁמַיִים.
13 כז	[א] "ה' אורי וישעי" – הַמִּלְחָמָה בַּעֲמֵק בְּכַאִים. [ב] מַעֲשֵׂה לִידַת דָּוִד. ♦ עיין קיח, כב מְדוּעָה הִיָּה כֵךְ.

- א. 7 **מזמורים שבאו בסדר א"ב** – כה, לד, לו, קיא, קיב, קיט, קמה. [מזמורים ט-י באו בא"ב בדילוג פסוק, אולם נחסרו מהם 7 אותיות]
- ב. 7 **מזמורים סמוכים שהם אחד** – א, ב, ט, ג, מב-מג, ע-עא, צו-צז, קיד-קטו, קיז-קיח. ♦ (אפשריים ומסתברים: צח-צט)
- ג. 8 **מזמורים שהוכפלו פסוקיהם** – יד-נג, יח-שמואל ב' פרק כב, לא-עא, מ-ע, נו-קח, ס-קח, צו-דה"א טז כג-לג, קה-דה"א טז ח-כב.
- ד. 14 **מזמורים בלא כותרת** – א, ב, מג, עא, צג, צד-צז, צט, קיד-קטו, קלז.

דְּרָבָה שֶׁל שִׁירָה

דרך השירה ויופיה, ♦ יש שתפרש ותכפול דבריה, ויש שתקצר ותחתום אַמְרֶיהָ; ♦ תְּסַדֵּר משפטיה שלא ע"פ סדר; [תקדים הנָשוא או חלקי משפט אחרים] ♦ תנקוט לשון נופל על לשון, חרוז או משקל; ♦ תוסיף או תחסיר אותיות; ♦ תחליף בין יחיד ורבים, זכר ונקבה, עבר והווה, ועוד מאפיינים שונים. כאן הבאנו 11 עניינים נפוצים בדרך השירה והמקרא: [להרחבה, עיין בספר דקדוק לשון הקודש בספר תהלים, עמודים 21-23 וכן 552-583; ובמבוא דעת מקרא]

א. תקבולת חסרה בין צלעות

- "כי לא לַנְּצַח יִשְׁכַּח אַבְיוֹן, תִּקְוֹת עַנְיִים תֵּאבְדַּר לְעַד". [ט, טי] – מילת לא שברישא מוסבת גם על הסיפא. "לא לנצח ישכח אביון, ותקות עניים לא תאבד לעד".
- "ה', אֵל בְּקַצְפָּךְ תּוֹכִיחֵנִי, וּבְחַמְתָּךְ תִּיַסְרֵנִי". [לח, ב] – מילת אל שברישא, מוסבת גם על הסיפא, וְאֵל בְּחַמְתָּךְ תִּיַסְרֵנִי.
- "לא-נסוג אָחור לִבְנֹי, וְתַטְּ אֲשֶׁרֵינוּ מִנִּי אֲרַחֵךְ". [מד, יט] – מילת לא שברישא מוסבת גם על הסיפא, ולא נטו צעדינו מן דרכך!
- "לִמָּה פָּנִיךָ תִּסְתִּיר, תִּשְׁפַּח עַנְיֵנוּ וְלִחְצֵנוּ". [מד, כה] – מילת למה שברישא מוסבת גם על הסיפא, למה תשכח ענינו ולחצנו?
- "אור וְרַע לְצַדִּיק, וְלוֹשְׁרֵי-לֵב שִׁמְחָה". [צו, יא] – רצונו לומר, ולישרי-לב זרועה שמחה.
- "מִה-לֶּךָ הֵימָּה כִּי תִּנּוֹס, הִירְדֵן תִּסָּב לְאָחֹר, הַהַרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵלִים, וְגִבְעוֹת כְּבָנֵי-צֹאן". [קיד, ה-ו] – השאלה שברישא "מִה-לֶּךָ", נמשכת על שני הפסוקים: מִה-לֶּךָ הֵימָּה כִּי תִּנּוֹס? [מה לך] הירדן, כִּי תִּסָּב לְאָחֹר? [מה לכם] ההרים, תִּרְקְדוּ כְּאֵלִים? [מה לכם] גבעות, שֶׁהִרְקְדוּ כְּבָנֵי צֹאן? ותשובתם: מלפני אדון חולי ארץ וכו'!

ב. צורת סמיכות במקום צורת הנכרת

- נִחְלַת = נִחְלָה. [טו, ו] ♦ אֲשֶׁת = אֲשָׁה. [סה, ו] ♦ רֵבַת = רִבְהָ. [סה, ו] ♦ אֵל תִּתֵּן לְחַיִּית – (את) נֶפֶשׁ תּוֹרְךָ = לְחַיִּיהָ. [עדי, ט] ♦ וְנִבְשַׁת = [ציה, ה] = וְיִבְשָׁה.
- עֲזַרְתָּ = עֲזָרָה. [קח, יג] ♦ עֲקַרְתָּ = עֲקָרָה. [עין עקר מסורת מדויקת קג, ט] ♦ וְזִמְמַתָּ = וְזִמְמָה. [קח, יד] ♦ "אם אתָּן שָׁנַת לְעֵינַי" = שִׁינָה. [קלב, ד]

ג. משפט יחוד

- "איש דמים ומרמה – יתעב, ה'". [ה, ו] – רצונו לומר, שה' יתעב את איש הדמים והמרמה – ולא להיפך.
- "חָרַב, פְּתַחוּ רְשָׁעִים". [ל, יד] – לא שהחרב (לשון קיבוצי, כלומר החרבות) פתחו את הרשעים, אלא הוא משפט ייחוד, את חרובם, שְׁלַפּוּ הרשעים.
- "אָח, לֹא פָדָה יַפְדֶּה אִישׁ". [מט, יח] – שכוונתו את אָחִיו לא יפדה איש, ולא כפי שמשמע מפשט הפסוק, שהאח הוא זה שלא יפדה איש.
- "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְרָה, אֱלֹהִים לֹא תִבְנֶה". [נא, יט] – כלומר, אלהים! לא תבזה תפילת לב נשבר ונדכה! ולא שפונה ללב הנשבר והנדכה, שלא יבְנֶה את ה'.
- "בָּאֵף, עַמִּים, הוֹרֵד אֱלֹהִים". [נח, ו] – אין כוונתו שבכעס, אָתֶם העמים, תכניעו את אלהים ח"ו, אלא מבקש, שבכעס ובחמה, את העמים, הורד ה'!
- "לְמַעַן יִחְלְצוּ וְיִדְרִיגוּ, הוֹשִׁיעָה מִיָּמֵינוּ וְעַנְיֵנוּ". [סו, ו] – הקדים הטעם לְבַקֶּשָׁה, ורצונו לומר, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעַנְיֵנוּ – למען יחלצו וידידוּךָ!
- "לְבִיתְךָ נֶאֱחָז קִדְשִׁי; ה', לֹא אֲרַךְ יָמַיִם". [צג, ה] – "לא ארוך ימים" אינו מוסב על הקב"ה כי אין קצבה לה; שֶׁנִּבְרַךְ אותו באריכות ימים, אלא מוסב על ביתך, בית המקדש אשר נאה בקדושה, ביתך זה, תפילתי אליך ה', שיעמוד לאורך ימים!
- "כִּי יַעֲקֹב, בָּחַר לוֹ יְהוָה". [קלה, ד] – כי את יעקב, בחר לו ה'! ולא להיפך, שיעקב בחר לו את ה'.

ד. משפט מורחב

- "הָבוּ לַה' בְּנֵי אֱלֹהִים, הָבוּ לַה' כְּבוֹד וְעֹז". [כט, א] אין כוונתו שתתנו לה' "בני אלים" ושתתנו לה' "כבוד ועוז" אלא, אתם בני האלים, הבו לה' כבוד ועוז. [בני אלים, יש מפרשים שפונה לישראל, ומכנה אותם בני האיתנים = בני אברהם יצחק ויעקב. (אל = חוק) / וי"מ, כינוי למלאכים]
- "הִלְלוּ עַבְדֵי ה', הִלְלוּ אֵת שֵׁם ה'". [קג, א] אין כוונתו שיהללו ישראל את עבדי ה', וגם את שם ה', אלא, אתם עבדי ה', הללו את שם ה'!
- "לֹא לָנוּ ה', לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד". [קטו, א] – אינו אומר לא לנו ה'! ח"ו, אלא – ה'! לא לנו (איננו מבקשים על עצמינו), כי אם לשמך תן כבוד!

ה. צורות מקרא עתיקות

- לָמוּ = לָהֶם. [ב, ד] ♦ הָמָה = הֵם. [טו, ו] ♦ עָלִי = עַל. [לב, ה] ♦ עָדִי = עַד. [קד, כג] ♦ מָנִי = מִן. [מד, יא] ♦ מָנִי = מִמֶּנִּי. [סה, ד] ♦ אָזִי = אֵל. [קכד, ג]
- חִסְרוֹן אֹת – פָּסוּ = אָפְסוּ. [יב, ב] ♦ רָמִים = רָאֲמִים. [כב, כב] ♦ לְשִׁמְיַע = לְהַשְׁמִיעַ. [כז, ו] ♦ לְמִרוֹת = לְהַמְרוֹת. [עח, יז] ♦ יִמְרוֹךְ = יִאֲמְרוֹךְ. [קלט, ב]
- תּוֹסַפַּת הַ"א" – הַקְּשִׁיבָה = הַקְּשִׁב. [ה, ג] ♦ אֲגוּרָה = אֲגוּר. [סא, ה] ♦ כִּפְכָה = כִּפַּךְ. [קלט, ה] ♦ סִכְתָּה = סִכַּתְךָ. [קמ, ח] ♦ בָּכָה = בָּךְ. [קמא, ח]
- וכן באמצע מילה: – אֲהוּרָנוּ = אֲהוּרָנוּ. [כת, ו] ♦ בְּהַשְׁמִים = בְּשִׁמְיָם. [ל, ג] ♦ יְהוּדוֹךָ = יְהוּדוֹךָ. [מה, יח] ♦ יְהוֹשִׁיעַ = יוֹשִׁיעַ. [קטו, ו]
- תּוֹסַפַּת וַ"ו – פְּרִימוֹ = פְּרִיָם, פְּרִי שְׁלֵהֶם. [כא, יא] ♦ עֲנַקְתֵּמוּ = עֲנַקְתֵּם אוֹתָם. [עג, ו] ♦ חִיתוֹ שְׂדֵי = חִיתוֹ שְׂדֵהָ. [קדי, יא] ♦ לְמַעַן מִיָּם = לְמַעַן מִיָּם. [קדי, ח]
- תּוֹסַפַּת יוֹ"ד – לְשִׁלְמֵי = לְשִׁלְמֵם. [סא, ט] ♦ עֹנִכִּי = עֹנֵךְ. [קג, ג] ♦ תַּחֲלוּאֵיכִי = תַּחֲלוּאֵיךָ. [שם] ♦ בְּתוֹכִכִּי = בְּתוֹכֵךְ. [קטו, ט] ♦ מְלִשְׁנִי = מְלִשְׁנֵךְ. [קא, ח]
- הַמְשַׁפְּלִי = הַמְשַׁפֵּל. [קדי, ו] ♦ מְקִימֵי = מְקִיָם. [קג, ג] ♦ הַהֲפִכִי = הַהוֹפֵךְ. [קדי, ח] ♦ הַיֹּשְׁבִי = הַיּוֹשֵׁב. [קכג, א]
- תּוֹסַפַּת נוֹ"ן – יִשְׁבַּחוּנְךָ = יִשְׁבְּחוּךָ. [סג, ד] ♦ יִשְׁאוּנְךָ = יִשְׁאוּךָ. [שם] ♦ יִשְׁבַּחוּנְךָ הַנוֹן בְּשׁוּאָה נַח, אֲךָ יִשְׁאוּנְךָ, בְּשׁוּאָה נַח? ♦ יִבְרַכְנָהוּ = יִבְרַכְּהוּ. [עב, טח]
- תּוֹסַפַּת תִּי"ו – יוֹשֻׁעָתָה = יוֹשֻׁעָתָה. [ג, ג] ♦ עוֹלָתָה = עוֹלָה. [עצ, טז] ♦ הַמּוֹתָה = הַמּוֹתָה. [קטו, טח] ♦ בְּצַרְתָּה = בְּצַרְתָּה. [קכא, א]
- סִימַת הוּ – תַּעֲטְרָהוּ = תַּעֲטַר אוֹתוֹ. [ח, ח] ♦ וְשִׁיתוֹהוּ = וְשִׁיתוֹ אוֹתוֹ. [פד, ו] ♦ וְנִצְרָהוּ = וְנִצַּר אוֹתוֹ. [סא, ח] ♦ וּבְתוֹסַפַּת נוֹ"ן: יִבְרַכְנָהוּ = יִבְרַכְּהוּ. [עב, טח]
- סִימַת מוּ – וְיִבְהַלְמוּ = וְיִבְהַלְמוּ. [ב, ח] ♦ עֲלִימוֹ = עֲלִיָהֶם. [היב, ו] ♦ אִינָמוּ = אִינָם. [עג, ה] ♦ תִּשְׁקֵמוּ = תִּשְׁקֵם. [פג, ו]
- סִימַת ון – וְיִבְהַלְמוּ, וְיִגְעוּ, וְיִגְעוּ, וְיִגְעוּ, וְיִגְעוּ. [קד, כט] ♦ עוֹלוֹת תַּפְעֵלוֹן = עוֹלוֹת תַּפְעֵלוֹ. [נח, ג]

מלתא בטעמא

[ב] עינייה תחזינה מישרים

אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, אתה יושב בדין ודן אותנו, וקטיגורים עומדים לפניך, וסניגורים לפניך. אלו אומרים וזות ואלו אומרים קטיגוריא. אל תתן עיניך אלא במלמדי-סניגוריא, "עיניך תחזינה מישרים", אמר להם הקב"ה, חייכם, וכך אני עושה! למה? שאני חפץ לזכות אתכם! שנאמר, "ה' חפץ למען צדקו". (ישעיה מב,כא) וכן נאמר, "אני מדבר בצדקה" (שם ט,א) - שאני חפץ שתזכו בדין! [פסיקתא רבתי מ]

עיקר מסורת מדיקת

א. זמתי. מלרע, שלא כדון. [עין קטון]. קראתיך, כי. המנהג להפסיק אחר קראתיך, ולהדגיש מילת כי. י. סגרו. סמך רפה. יא. אשרינו. ש"ן דגוש. פירושו, צעדינו. [גם ממלכת אשור נקרא דגוש] והקורא ברפיון אשרינו, לא שיבש, כי לעתים בא רפוי. כמו בפס' ה', "אשרי", וכן, "נתת אשרינו". [מדיט] אבל, המדגיש "ומגבעות אשרינו" [בגט] וכן, "אשרינו ולא קרוב", [שם כד,ח] - שהם מעניין הבטה, שיבש. סבבוננו. כתיב: סבבוננו. יב. ישוב. ולא, ישוב. גדלעיל, "וזה לעולם ישוב". [טח] ישוב במארב חצירים. [יח] - ושמה הנטייה לקרוא ישוב מחמת פסוק דומה, "ישוב במארב חצירים, במסתרים יקרג נקי" [יח] או כי בא כאן חסר ואי, ולא כאותם שבאו בחולם מלא, כגון, "ישוב בשמים ישחק". [בד] "ישוב תהלות ישראל". [כבד] במסתרים. אינו מיועד לכן מ"ם רפוי, ועפעפיים בתהלים במיועד ולכן דגוש. [יח; סד,ח] יד. ממתים. מ"ם בשווא נע. עין בביאור המלים. ידך. מלרע. וצפונך. כתיב: וצפונך.

אזו, מלין תבחן

א. צדק. דברים צודקים. וי"מ, תפילה הנאמרת בכנות הלב. רנתי. תפילה הנאמרת בניגון. הן לשמחה, הן לצער, כמו, "כי צוננו, אינני שומע אל רנתם" [ירמיה יד,ב] בלא שפתי מרמה. דברי-צדק שלי, ורנתי ותפילתי - הם בפה ולב אחד, ואינני כמחנף. ב. משפטי יצא. שאצא וזכאי בדיני. וי"מ, יצא ויעבור מלפניך, ואל תדיניני. ג. פקדת לילה. זכרת והשגחת על מחשבותי בלילה עת המחשבות הרעות לבוא, אם הרהרתי בדברים לא טובים. צרפתי. צריפה היא היוקוק באש, שבוחנים הכסף והזהב להסיר הסיגים והפסולת. ור"ל, נסיתי ובחנתי ונמצאתי וך. זמתי. זממתי, קסמתי את פי. וי"מ, מקשבתי. [כמו "עד זומם", עד חושב (מחשבה רעה), וכן "זמה היא" [ויקרא יח,ח] כתרומה, עיצת]. ד. ארחות פריץ. נשמרתי מלכת בדרך פרצה, לא ישרה. וי"מ, בארחות אדם פרוץ בעבירות. ה. תמן, תמוך! אשרי. פסיעותי. במעגלותיך. בנתיבותיך. בל נמוטו פעמי. לבל ימעדו רגלי. ז. הפלה. הפרש, הבדל לטובה. ממתקוממים. מן הקמים עליהם. בימינך. הפרע מהם ע"י ימינך החזקה. ח. פאישון. כמו השחור שבעין. ונקרא כן כי המסתכל באישון חבירו, יראה עצמו בקטן. [איש קטן = אישון] וי"מ, על שחירותו כחוסך. כמו, "באישון לילה ואפלה" [משל זט] בת-עין. בת קיצור של בבת, והיא העין. ל' בבואה, שהעין, כמו מראה למסתכל בה. וכפל המליצה, כמו, "עב הענן". וי"מ, שער-העין. [בבא בארמית, שער] ט. זו שדוני. אשר שדוני. בנפש. על עסקי נפשי לקחתה. וי"מ, תאות נפשם של הרשעים, להקיף עלי כדי להרגני. י. חלבמו סגרו. חלביהם, שומנם, ר"ל רוב הטובה שנמשלה לחלב, כמו, "ואכלו את חלב-הארץ" [בראשית מח,ח] - סגרו לכם ועיניהם, לדבר גאווה על ה'. יא. אשרינו. צעדינו. ישיתו. עיניהם. וי"מ, לנטות רגלינו. להפילנו. יב. דמינו. דומה הרשע. יד. ממתים ידך. פלטני מאנשים, שידך תכה בהם. וי"מ, מן המומתים על-ידך. [אם ניקוד המ"ם בשווא, אנשים; ואם בצירי, מתים. ולדעה ב' כאן בא מתים בשווא, כי נסמך למילת ידך] מקלד. חלודה. ר"ל מוקנה. וי"מ, מן העולם. [שפסד ומחליד] יתרים. עושרם שהותרו. לעולליהם. לבניהם הקטנים. טו. בהקיץ. בבירור. וי"מ, בתחית המתים.

באור המלבי"ם

א. חלק א - יתאר איך נשמר מכל חטא. [א-ה] שמועה צדק / הקשיבה רנתי / האזינה תפילתי. כתב המלבי"ם בביאור המילות: הסדר הוא בדרך כלל: בתחילה מקשיב, ואח"כ מאזין, ואח"כ שומע. אבל, כשבא על ג' נושאים מתחלפים - אזוי יאמרו על העיקרי, ל' שמועה; ועל הבלתי עיקרי כל-כך, ל' האזינה; ועל הטפל, ל' הקשיבה. נמצא לפי סדר לשונות הפעלים, סדר חשיבות הדברים בעיניו הוא: א. סיפור צדקו (שמועה), ב. תפילתו (האזינה), ג. רינתו (הקשיבה)

מזמור יז

ליום ב בחודש: מזמורים: י-ז. [8/8]
ליום ראשון בשבוע: מזמורים: א-כט. [17/29]
ספר ראשון: מזמורים: א-מא. [17/41]

תפילה זו נחלקת לשלושה חלקים:

- א. [א-ה] מספר צדקתו איך נשמר מכל חטא בין במחשבה בין במעשה. ועל זה אמר שמועה ה' צדק.
 - ב. [ו-יב] מתאונן על איביו ועל רעתם, - ועל זה אמר, הקשיבה רנתי.
 - ג. [יג-טו] מתפלל על אשרו הנפשי, ועל זה אמר, הקשיבה תפילתי.
- וען שנראה קצת כגאווה ויהירא, אומר שתפלתו היא בלא שפתי מרמה, רק בלב שלם מבטחוני לה'.

תפלה לדוד

שמעה יהוה צדק. הקשיבה רנתי. האזינה תפילתי. בלא, שפתי מרמה:

מלפניך משפטי יצא. עיניך, תחזינה מישרים:

בחנת לבי פקדת לילה. צרפתי בל-תמצא. זמתי, בל-יעבר-פי:

לפעלות אדם בדבר שפתיך. אני שמרתי, ארחות פריץ:

תמד אשרי במעגלותיך. בל-נמוטו פעמי:

אני-קראתיך, ב-יתענני אל. הט-אזנך לי, שמע אמרתי:

הפלה חסדיך, מושיע חוסים. ממתקוממים, בימינך!

שמרני, פאישון בת-עין. בצל בנפיק, תסתירני:

מפני רשעים זו שדוני. איבי בנפש, יקיפו עלי:

חלבמו סגרו. פיימו, דברו בגאות:

אשרינו, עתה סבבוננו. עיניהם ישיתו, לנטות בארץ:

דמינו, באריה יכסוף לטרף. וככפיר, ישוב במסתרים:

קומה יהוה, קדמה פניו, הכריעהו. פלטה נפשי, מרשע חרפך:

ממתים ידך - יהוה. ממתים מחלד.

חלקם בחיים. וצפונך, תמלא בטנם.

ישבעו בנים. והניחו יתרם לעולליהם:

אני, בצדק אחזה פניך. אשבעה בהקיי, תמונתך:

ב. מספר צדקתו ואומר, הגם שבני אדם מפילים עלי משפט מעוקל לדון אותי לכף חובה, הלא מלפניך משפטי יצא, עיניך הלא תחזינה מישרים. ולא תרציא עלי משפט שלא ביושר לחייבני.

ג. הפעלים שבפסוק ג' בחנת, פקדת, צרפתי - מקבילים ונמשכים גם ל-3 חלקי פסוק ד': (בחנת) לפעולות אדם, / (פקדת) בדבר שפתיך, / (צרפתי בל תמצא כי) אני שמרתי ארחות פריץ. אלא שפסוק ג - מדבר על טהרה מחשבתו, ופסוק ד - על נקיין מעשינו. וכך ביאורו:

ג. נגד מה שלא חטא במחשבה אומר, אתה בחנת את לבי שהיא מחשבת הלב, במה שפקדת לילה שבלילה היא עת המחשבה, ופקדת לבל אהרהר בלילה מחשבות לא נכונות, הנה צרפתי ולא תמצא כי זמותי דבר אשר בל יעבר פי שמחשבה אשר אין ראוי להוציאה בפי לא חשבתי גם בלבי, דבר שאסור לאמרו בפה, נוהרתי ממנו מלחשבו גם במחשבת הלב

ג. ואם בחנת לפעולות אדם שהם המעשים, שפקדת והזהרת בדבר שפתיך שלא לעשותם, הם האזהרות ומצוות לא-תעשה שהזהירה עליהם התורה - הרי צרפתי ובל תמצא, שאני שמרתי מלכת בארחות פריץ, לעשות איזה דבר אסור כמו שעושים הפורצים גדרות.

ה. **תמוך אשורי במעגלותיו**. המעגל הוא הדרך הסבובי, שלפעמים צריך לנטות מן האורח הישר אל המעגל שסובבים בו עד שמגיעים על ידו אל הדרך הישר. והנמשל – הרחמים הוא הדרך הישר וכן הענה והבושת, אבל לפעמים צריך לנטות אל האכזריות והגאווה והעזות נגד רשעים ומכעיסי ה' והמלעיגים על עובדי ה', או במקום שצריך לעשות בהוראת שעה נגד מצות התורה כמו אליהו בהר הכרמל. ♦ ובוה צריך עזר-אלוה שלא יטה הדרך אחר שנטוה מן הישר אל הצד, על זה אמר שגם בעת הצטרך ללכת במעגל הסיבובי גם אז **תמוך אשורי**, הִיָּה נחמך ונסעד מה; **בל נמוטו פעמי**, וגם אז עשה כל מעשיו לשם-שמים ולא מט מדרך האושר והשלימות.

חלק ב [וי-יב] עתה מתחיל הרינה על רדיפת אויביו.

ו. אחר שברר את צדקו, אמר, הנה **קראתיך** כי ידעתי **שתענני אל**, ואבקש שלא לבד שתענני למלאת בקשתי, כי גם **הט אונך לי שמוע אמרתי**, כדרך האהוב שלא לבד שממלאים בקשתו כי שומעים גם איכות אמריו בכל פרטיהם.

ז. **הפלה חסדיך** אתה אלי **המושיע חוסיים** בך! צריך אתה להפלות במ חסדיך, היינו להראות חסדים גדולים מופרשים ונעלים מן הטבע. – למה? בגלל אלה הרשעים אשר המה **מתקוממים** – **בימניך**, ר"ל שהם מראים עצמם כאילו הם צדיקים, ומתקוממים עלי בעזרתך, והם אומרים שימניך תושיע להם נגדי, כמו שאמרו אויבי דוד "אלהים עֲנֹבו, רדפו ותפשוהו כי אין מציל", וכן "אין ישועתה לו באלהים", כאלו אלהים שלחם להתקומם עלי וימינו תושיע להם בדבר זה, ולכן צריך אתה להפלות חסדך להראות שאין האמת אתם.

ח-ט. [עיי] במבנה הפסוקים ח-ט במהדורתנו, והמאמרים מקבילים אחד תחת השני]

אויביו היו משני מינים:

א. אלה שרצו להחטיאו ולהדיחו מיראת ה', מבקש שה' ישמרהו **כאישון בת עין** מפני הרשעים אשר זו **שדוני**, ר"ל ששודדים את זו (=האישון בת עין) ממני, שרוצים לעֲנֹךְ עיני, דהיינו להטותו מדרך האור אל החשך, וע"כ מבקש שכמו ששם ה' שמירות רבות על האישון בת עין, יען שהוא חלק זך ודק, קלא פליאות ומאיר לכל הגוף, כן תשמור נפשי הוֹכֵה מלהכשל בחטא.

ב. **ובצל כנפך תסתירני** מפני **אויבי** אשר **בנפש וקיפו עלי** מפני הבאים להרגני.

י-יא. **חֲלַמְנו הַחֲלֵב** השומן שלהם אשר **סגרו את פימו**, – הם, החלבים, **דברו בגאות**. מצייר כאילו פיהם נסתם ונסגרו מלדבר מרוב החֲלֵב, ונראה כאילו הדבור אינו יוצא מן הפה, רק מן החלבים שסביבו, והחלבים הם מדברים בגאות את אלה הדברים – **אשורנו**, צעדינו שהיו מאושרים עד **עתה**,

הנה עתה **סבבנו עיניהם**, שאומרים על דוד ואנשיו **שעיניהם** אשר **ישיתו לנטות בארץ** הם סובבים את אשוריהם. כלומר, שמתוך ששולחים עיניהם בכל-הארץ לתפוס מלכות וממשלה – סבבו אָחֹר את אשוריהם. [נמליץ ההליכה – נחת ואושר]. ששאל אמר, שדוד מויק למלכותו ולאָשְׁרוֹ, שעוץ עליו למרוד בו.

יב. וע"י זה רוצה לטרוף ולהרוג אותי, וידוע בטבע האריה שבהיותו **כפיר** אינו יוצא עדיין על טרפו רק יארב לו מתוך מעונו ומחבואו, עד שבא אל מעמד האריה שאז יוצא לרדוף אחריו – לפי זה ממליץ את שְׂאֹל שנדמה אל שניהם, בין אל האריה אשר **יכסף לטרף** יוצא לחץ עלי טרפו, ובין **ככפיר אשר יושב במסתרים** וטרוף במעונותו, כי כן תחלה רצה שאל להכותו במסתר בביתו ויטל עליו את החנית כ"פ, ואח"כ רדף אחריו במדבריות כאריה הזקן היוצא עלי טרפו.

חלק ג' [כאן מתחיל תפילתו, שיצילו ה' הן מהרשעים, והן מעמי הארץ]

יג-יד. **קומה ה'**, מבקש שיקום ויקדים פניו טרם יטרוף וישחיתנו, **הכריעהו** שיכרע במקומו ויכנע ולא ירדוף אחרי, **פליטה נפשי מהרשע** אשר הוא **חרבך** שעל ידו תעניש בריותיך להרוג ע"י את המחוייבים מיתה.

מבקש שיצילו גם ממתים – ירך, האנשים שהם ירך, עמי הארץ, ר"ל וקורא להם ירך' שעל ידם אתה פועל ומנהיג ישוב-עולמך.

נגד מה שהמשיל **רשע** – **חרבך**; אמר, **ממתים** – ירך, כאלו ה' מנהיג עולמו ע"י האנשים (=מתים), והאנשים החלושים הם ידו; והעריך הוא **חריב**:

שע"י החלושים, פועל ענייני עולמו, שהם עוסקים בשוב עולם וזרעים וחורשים ובונים, והם יד ה' העוסק בשוב העולם, וע"י **הרשעים**, הוא הורג **בחרבו** ומאבד את החוטאים.

ממתים – מחלד, מאנשי הזמן העוסקים בחלד ובישוב עולם, שהם רוב בני אדם, אשר **חלקם בחיים ובצפונך תמלא בטנם**, שהם ממלאים בטנם מן שני החלקים שהוכנו לפניהם – מן חלקם בחיים בעוה"ז, ומן חלקם בצפונך בעוה"ב הצפון, או בנפש הצפונה מעיני כל.

כלומר, שאינם עושים דבר לאושר נפשם ולחיי העוה"ב, כי כל עסקם הוא למלא בטן, "כל עמל אדם, לפיהו", והם אוכלים הכל בעוה"ז בין חלקם בעוה"ז בין חלקם לעוה"ב, בין הצלחת גופם בין אושר נפשם הצפון, הכל יקחו רק למלא בטן, ולצרכי גופם, וכל עסקם הוא: א) לאכול ולמלא בטנם, ב) **שישבעו בנים** לקיום מינם והניחו יתרם ועשרם **לעוללהם**, כי לא ידאגו להשאיר דבר לשארתם הנצחי ולהצלחת הנפש, רק ישבעו בעוה"ז מאכילה ומנמים. ואחרי מותם לא נשאר מאומה והכל יניחו לבניהם, כי הם יאבדו מבלי השארה וקיום עצמי.

טו. **אני אהיה נבדל ממתים מחלד אלה**, כי:

- **בצדק, אחזה פניך**. אין עסקי בצרכי הגוף הפֶּלָה ואובד, אלא אחזה פניך **בצדק** שאני עוסק בו, שבו אשלים את נפשי וע"י אתהלך לפני ה' לחזות אור פניו ולדבקה בו;
- **אשבעה בהקיץ תמונתך**, אני איני שבע בעוה"ז לא שביעת הבטן, ולא שביעת הבנים, כאותם מתים מחלד שאמר תמלא בטנם וישבעו בנים, אלא – **אשבעה** עת **יקיץ תמונתך**, ימליץ כי תמונת ה' נמצא באדם, שהיא נפשו האלהית שהיא צלם אלהים ותמונתו, כי היא חלק אלוה ובה מצויר האלהית ותמונתו, רק שתמונת ה' הנמצא באדם היא ישנה כל זמן שהגוף חי, כי נרדמת בחיק הגֵּוֹה, כמי שישן – שהגם שהוא חי אין כחותיו פועלים ומתראים אז, כן כחותיה ופעולותיה האלהיים נעלמים או נרדמים, ואחר שתפשוט את הגויה, או תקיץ התמונה האלהית משינתה, והצלם האלהי ודמותו שהיא הנפש יתעורר ויקוץ, ואז אשבעה מעדן הנצחי ומפרי הצדק שעשיתי בעודי בחיים, אשר בו אחזה פניך, ואיני דומה כמתים מחלד שישבעו בעוה"ז מן הצפון להם לעוה"ב.

מזמור יז – לַקֵּט מִדְּרֵשׁ וְאַגְדָּה

[א] תְּפִלָּה לְדָוִד.

♦ **שְׁמַעָה ה' צְדָקָה**. כשברח מפני שאול פעם ראשונה.

הקשיבה רנתי. כשברח מפני שאול במערה.

האזינה תפילתי. במעגל כשהיה מתיירא מפני אבנר.

בלא שפתי מרמה. בזיפים, שנאמר, "בבוא הזיפים ויאמרו לשאול". [מדרש ו]

♦ אומן גדול היה דוד! כשהיה מבקש דבר מן הקב"ה, היה שואל תחילה את הקלות, ואחר כך את החמורות. ♦ למה היה דוד דומה? לאדם שהיה מבקש ללוות כור חטיים. מצא את הדניסטוס (פי המלוה) ואמר לו, בבקשה ממך מפני שאני בדוחק השאילני כור של **חרובין**. א"ל בֵּא וטול. הולכין ליטול, א"ל השאילני כור של **שעורים**, והנה כור של חרובים. א"ל בוא וטול. הולכין ליטול, א"ל בבקשה ממך הואיל שפָּנַנְיָם טובים אתה נותן, עֲשֵׂה אותו כור של **חטיים** והשאילני, תחת (במקום) החרובין והשעורים. א"ל טול. ומי גרם לך? (שיתרצה לו המלוה? מפני) ששאל תחילה הקלות ואח"כ החמורות. (וחרובים < שעורים > חטים) [עייין **רשי יט, יד**, מִשָּׁל אַחֵר. זהו שכתוב, "תפלה לדוד שמעה ה' צדק", הרי הקלות. ואחר כך החמורות, "מלפניך משפטי יצא". אמר לו הקב"ה, ואני עושה לך, שנאמר, "הנני רב את ריבך" וגו' (ירמיה נא, לו) וכתוב "ואת ריבך אנכי אריב". (ישעיה מט, כה) [אגדה בראשית פרק ו]

♦ א"ר פנחס בשם ר' ראובן, איני עומד על דעתו של דוד, פְּעָמִים הוא קורא עצמו "דָּוִד" – שהיה מלך ישראל! כגון: **"תפלה לדוד"** (וכן פ'א). פְּעָמִים הוא קורא עצמו עני, **"תפלה לעני"**. [נתהלים קב, א] – (ומדוע פעם כך ופעם כך?) אלא, בשעה שהוא רואה הצדיקים שעתידין לצאת ממנו, כגון – **אסא**, **יהושפט**, **יחזקיהו** ו**ישעיה** הוא קורא עצמו דוד. ובשעה שהוא רואה רשעים עומדין ממנו, כגון – **אחז**, **מנשה** ו**אָמֹן**, הוא קורא עצמו עני, "תפלה לעני". [מדרש קב, אות א]

שְׁמַעָה ה' צְדָקָה – הַאֲזִינָה תְּפִלָּתִי.

ובמה פשתח – סיים, "אני **בצדק אחזה פניך**" [פסוק טו] – קודם צדקה ואח"כ תפילה! וכך נהג ר' אלעזר. [עייין לקמן פסוק טו] ♦ וכתב הרמב"ם: "גדולי החכמים היו נותנין פרוטה לעני קודם כל-תפילה, ואח"כ מתפללין, שנאמר, "אני בצדק, אחזה פניך". [ורעים, מחנות עניים יטו] ♦ ולהיפך, "אויסם אָנוּ מְזַעֲת־דָּל – גם הוא יקרא ולא יִעָנֶה". [משלי כא, ג]

הקשר בין צדקה עם קבלת התפילה מאת ה', הוא:

[א] שישולם לו מדה כנגד מדה, כשם שהוא ענה לעני כך משמיים יענו לתפילתו.

[ב] ר' פנקס ז"ל הסביר שכשם **שהצדקה מְעַלָּה את הכסף** (המייצג עולם החומר) אל הרוחני, כן התפילה מקשרת את האדם הגשמי, עם בוראו, ואין יותר מתאים מלשלב בין **דיבור ומעשה** המייצגים אותו עניין – דהיינו התפילה בפה המקשרת גשמי עם רוחני, עם הצדקה במעשה, שאף היא כן, ולכן תקנו לתת צדקה קודם התפילה.

[ב] מִלְפְּנֵיךָ, מִשְׁפָּטֵי יִצְאָה.

אמר ר' יהודה, מהו, "מִלְפְּנֵיךָ מִשְׁפָּטֵי יִצְאָה"? (מהו המעשה שנשפט עליו דוד, והיה ההדגשה במילת **מִלְפְּנֵיךָ**? ועונה:) בשעה שִׁמְנָה דוד את ישראל [ראה במקור הבא], היה פָּעַס לפני הקב"ה, ואמר לו, אני אמרתי, "אשר לא יָמַד ולא יִסְפָּר" (והשע"ב בא), ואתה השַׁלְכָתָ עֲלֵיהֶם מִנִּיחָה? וְשָׁלַח אֵלָיו גַּד הַחֲזוּה, ואמר לו, "שֶׁלֶשׁ אַנְכִי נוֹטֵל עֲלֶיךָ" (שמואל ב' כ"ב) – **וְלִמָּוה שְׁלוֹשׁ**? אלא כשם שגזרת על שְׁאוּל אֲדוֹנָיךְ שֶׁלֶשׁ גִּזְרוֹת, כִּי אֲנִי נוֹטֵל עֲלֶיךָ שְׁלוֹשׁ, (והם: רעב, מלחמה, דָּבָר) (ומנין שה' נהג, מדה כנגד מדה?) שְׁנֵי אֲמָר, "בְּסֵאֶפְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיָבְנָה". (ישעיה כ"ח) [מירושו: הנביא ישעיה מדבר על האומות שהצרו לישראל בלי גבול, וכן יִעֲנֶשׁ. אבל כשבא הקב"ה להעניש את ישראל – רק באותה מידה שחטאו הוא נפרע מהם; ועוד, שתחילה הוא מלקח את העצים והאבנים, ומכלה זמנו עליהם, וישראל נמלטים. וכך הוא דורש: בְּסֵאֶפְאָה. סָאָה היא שֵׁם של מידת-נפח של כ-8 לטר, ודורש מילת סָאָה כמו "סאה-סאה" כלומר, מדה כנגד מדה, ואינו מפרזו בעונשן של ישראל. ולא עוד, אלא בְּשִׁלְחָה תִּרְיָבְנָה. כמו "שִׁלְחָה פָּרַדְס רִימוֹנִים", כלומר שדות ופרדסים, שעליהם מכלה זמנו ולא על בניו. וכן לענייננו, דוד אמר על שְׁאוּל שְׁלוֹשָׁה דְבָרִים, ונתנו לו בחירה משלוש]

ומה הן השלוש? שגור דוד על שְׁאוּל? תשובה: כשבשק אבישי להרוג את שְׁאוּל, אמר לו דוד, שלא יהרוג אותו, אלא: (1) "כי אם ה' יִפְגַּע, (וכנגדו אמר הנביא שיבוא דָּבָר). (2) או יוֹמוּ יבא יָמָת, (וכנגדו 7 שנים רָעַב), (3) או בְּמַלְחָמָה יִכַּד וְנִסְפָּה". (= וכנגדו מלחמה). (ש"א כ"ג) כיון שאמר לו גַּד הַחֲזוּה, אמר לו (גד לודי), "מָה אֲשִׁיב שׁוֹלְחֶיךָ דָּבָר?" (ש"ב כ"ג) היה דוד עומד וסוער, ולא היה יודע מה להשיב. (במה יבחר?) אמר לו דוד [לגד], אם אוֹמֵר **רָעַב**, יהיו כל ישראל אומרים, עשיר היה דוד, ואוצרותיו מלאים דגן – מה איכפת ליה! (הוא את נפשו הציל, ולכן בחר ברעב, ואנחנו מתים בעונו) ואם אוֹמֵר **מַלְחָמָה**, יהיו כל ישראל אומרים, גבור היה דוד ואנשיו גבורים – מה איכפת ליה! אלא הריני בורר את הַדָּבָר ששווה בעיניי ובעשיריים; בגבורים ובחלשים; בגדולים ובקטנים. ואף גַּד הַחֲזוּה רָמַז לוֹ שִׁיבְרוּר לוֹ הַדָּבָר, שְׁנֵי אֲמָר, "עתה דע ורָאָה מה אשיב שולחי דָּבָר" – אָמַר לוֹ, אָמַר דָּבָר. מה כתיב אחריו? "ויאמר דוד אל גַּד, צַר לִי מֵאֵד נִפְלָה נָא בְיַד ה' כִּי רַבִּים רַחֲמָיו, וּבִיד אָדָם אֵל אֲפוּלָה". (שם פסוק י"ד) **מִשַׁל** לאדם שהיה נטוי למיתתו. אמרו לו, היכן אתה מבקש שנקבור אותך, אצל אביך או אצל אמך? אוֹמֵר להם, אוֹי לֹאֲנִים שֶׁכָּךְ שׁוֹמְעוֹת! אֲעַפְ"כּ, אֲצַל אֲבִי טוֹב לִי. כִּי אֲמַר דוֹד, אוֹי לְהָן לֹאֲנִים שֶׁכָּךְ שׁוֹמְעוֹת, אֲלֵא כִּיֹּן שִׁנְגוּרָה גִּזְרָה בּוֹדֵאי טוֹב כִּי "נִפְלָה נָא בְיַד ה' כִּי רַבִּים רַחֲמָיו".

בֵּא וְרָאָה רַחֲמָיו שֶׁל הַקֶּבֶד, שְׁאֵעַפ"פ שִׁבְחָר לוֹ דוֹד דָּבָר שֶׁלֶשָׁה יָמִים, שֶׁהָן עוֹשֵׂי 36 שְׁעוֹת, מָה כְּתִיב, "וַיִּתֵּן ה' דָּבָר בְּיִשְׂרָאֵל מֵהַבְּקָר וְעַד עֵת מוֹעֵד". (שם שם טו) – מהו 'עַד עֵת מוֹעֵד'? תני ר' חייא רבה, מעת שחיתת התמיד עד עת זריקת דמו, (והוא **זִמְן קֶצֶר מֵאוּר**. עיין תמיד ד"א) ורבנן אמרי, מִשְׁהֵאִיר הַמּוֹרָח עַד הַנֶּחֶץ הַחֲמָדָה. (72- דקו"ת זמניות)

אָמַר ר' תַּנְחוּמָא, נִכְנְסוּ עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרוֹת, וְשֵׁנֵי הַלּוּחוֹת, וְחִמְשָׁה סַפְרֵי תוֹרָה, וְשִׁלְשָׁה אֲבוֹת, וְשִׁבְעַת יָמֵי הַשַּׁבָּת, וְשׁוֹמְנֵת יָמֵי מִילָחָה = הֵרִי 35, כִּנְגַד 35 שְׁעוֹת, וּבִקְשׁוּ רַחֲמִים לִפְנֵי הַקֶּבֶד לְוֹתֵר לָהֶם שְׁעָה אַחַת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּזַכּוּתוֹ, שֶׁאִם כִּלּוּ יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם אִין מִי שִׁישְׁמֹר אוֹתָם וַיִּבְטְלוּ מֵאֲלִיָּהוּ, וַיִּבְטַל הַקֶּבֶד מֵהֶם 35 שְׁעוֹת, וְאוֹתָהּ שְׁעָה שִׁנְשִׁיתֶיהָ – מֵתוּ בָּהּ מֵהֶם **שִׁבְעִים אֲלָף!**

וּרְבַנְן אָמְרוּ, רַק אֲבִישִׁי בְּן צְרוּיָה נָפַל בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְהוּא שְׁקוּל כִּנְגַד שִׁבְעִים אֲלָף מִיִּשְׂרָאֵל, הֵדָא הוּא דְכְּתִיב וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמִּשְׁחִיתָ בְּעַם, "יָבִי! עֲתָה, הֲרָךְ יִדְיָךְ!". (שם, פסוק טז) – רָבָה הוּא מִשְׁכּוֹנָא גַבְרָ. (היינו אבישי שהיה רב וגדול בישראל)

מיד, "ויבא גד אל דוד ביום ההוא, ויאמר לו עלה הָקָם לַה' מִזִּבְחָךְ". (שם, פסוק י"ח) [ומה ענין מזבח לכאן? תשובה:] – תני רשב"י, משל לאחד שהיה מִכָּה את בנו ולא היה יודע הַבֵּן על מה הוא מוכה. לאחר שהיכהו, אמר לו, לָךְ וְעֵשָׂה דְבַר פְּלוּנִי שְׁצִיּוּתֶיךָ הַיּוֹם וּמוֹמָה כְּמָה יָמִים וְלֹא הִשְׁגַּחְתָּ בִּי! – כִּךְ, כֵּל אוֹתָן אֲלָפִים שֶׁנִּפְלוּ בְּמַלְחָמָה בִּימֵי דוד, לֹא נִפְלוּ אֲלָא עַל שֶׁלֹּא תִבְעוּ בְּנֵי בֵיהֵמִיךְ!

והלא דברים ק"ו, ומה אם אֵלָיו שלא היה ביהמ"ק ביניהם ולא נחרב בימיהם נעשה להם כך, ונענשו על שלא תבעו אותו – אנו שחרב בימינו, ואין אנו מתאבלים עליו, ולא מבקשים עליו רחמים, עאכ"ו! לפיכך התקינו חסידים הראשונים שיהיו מתפללים ג' תפלות בכל יום והתקינו בו (בברכת רצה) "אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכיתתך לציון, וסִדְרָה הַעֲבוּדָה לִירוּשָׁלַיִם", וכן תקנו "בונה ירושלים" ברכה בפני עצמה בתפלה, ובברכת המזון.

כיון שראה דוד כך, אמר, אם נפִלְתִי ביד שׁוֹנְאֵי, הִיוּ מִפְּלִיָּן אוֹתִי בַחֲרָב. אֲבָל הַקֶּבֶד, רַחֲמָיו רַבִּים, לָכֵךְ נֹאמַר, "**מִלְפְּנֵיךָ מִשְׁפָּטֵי יִצְאָה**". [מדרש אות ד']

במדרש הקודם למדנו, "**בשעה שִׁמְנָה דוד את ישראל...**" – ומנין זה הוא אחד מ-10 פעמים שנמנו ישראל. (והוא המנין השמיני) – כִּי אֵיִתָּא בְּמִדְרַש הַנִּקְרָא "שְׁלוֹשָׁה וְאַרְבַּעָה": "תשעה פעמים נמנו ישראל, ועשירית לעתיד לבא – (ואלו הן):

ראשונה, כשירדו למצרים, שנאמר, "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה". (שמות א, א.) **שניה**, כשיצאו ממצרים, שנאמר, "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי". **שלישית**, במחצית השקל, שנאמר, "כי תשא את ראש בני ישראל". (שמות ל"ב) **רביעית**, ע"י משה ואהרן במדבר סיני, שנאמר, "אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן". **חמישית**, ע"י משה ואלעזר הכהן. [אחר המעשה בְּשִׁיפִים, במדבר כ"ג]

ששית ושביעית ע"י שְׁאוּל. ומפרטין: **ששית**, בְּבָקָה שְׁנֵי אֲמָר, "ויפקדם בְּבָקָה". (ש"א י"א, ח – עיי"ש רש"י, ג' פירושים לבוק) **שביעית** בְּבָקָה אֲשִׁי, שנאמר, "ויפקדם בְּבָקָה אֲשִׁי" (שם טו"ד) [י"מ שם מקום; וי"מ, שאמר לכל אחד להביא טלה מעדר שְׁאוּל, וכך ידע מניינם] **שמינית ע"י דוד**. (ש"ב כ"ד, א) **תשיעית** ע"י עורא. (עורא ב"ס"ד) **ועשירית** לעתיד לבא, שנאמר, "עוד תעבורנה הצאן ע"י מונה, אמר ה'". (יהימיה לג"ג) ☆☆☆

[ד] אֲנִי שְׁמַרְתִּי, אֲרַחֲת פְּרִיָּי.

כתב "ולקוט אליעזר" בשם אָהוּר ר' יַעֲקֹב שֶׁלֶם סוֹפֵר ז"ל, ע"פ מה שכתב "חובות הלבבות": שיש לאדם ללמוד עבודת-ה' מדרכי הרשעים ממה שעושים הם לעבודת יצרם, אך שמשכימים ואינם מתעייפים, וכו'. ♦ וכך הסביר חת"ם סופר (פ"ר יתרו) "מה שמועה שמע יתרו ובא? מלחמת עמלק". היינו מה שעבר עמלק מאות פרסאות כדי להלחם בישראל, מזה לקח יתרו מוסר להתקרב לה'. והמליצו "מאויב", תִּקְחֵמֶנִי מִצּוֹתֶיךָ!". [ק"ט, ע"א] והו' שאמר כאן **אני שמרתי** והתבוננתי על **ארחות הפריץ** מה עושה ע"מ למלא תאוותו, ולקחתי מזה מוסר לעבודתי את ה'! [וכדך זו הוכיחו הנביאים לישראל, ממעשי הרשעים מה שעושים לע"ז שלהם, שישראל אפילו זה לא עושים להקב"ה] ומה שאצל יַעֲקֹב אבינו אמר שלא למד מלבן כלום, [רש"י בראשית לב, ה] – מפני שלא היה צריך לכך. [עיין לקט מדרש גט"י] ☆☆☆

[ז] הַפְּלָה חֲסִדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים, מוֹמֵתוֹקְמִים בִּימִינֶךָ.

א"ר אלעזר הקפר – אמר לו הקב"ה לאדם: "יָהֵא נְרִי בִידְךָ, וְנָרַךְ בִּידְיָךְ". - **נְרִי בִידְךָ**, דכתיב, "כי נר מצוה ותורה אור". (משלי ג"ב) - **נָרַךְ בִּידְךָ**, דכתיב, "נר ה' נשמת אדם". [שם כ"ב] **אם תשמור את שלי, אני אשמור את שלך**. ויתבאר הקשר לפסוק, שה' יפלה חסדיו לטובה והוא מושיע חוסים לאלו הקמים ועומדים בימינו, היינו שומרים את תורתו שניתנה בימין ה'. א"ר חייא, משל לשני בניא שהיה להם שני כרמים. אחד מן הגליל, ואחד מיהודה. זה שבגליל היה לו כרם ביהודה, וזה שביהודה היה לו כרם בגליל. לימים הגיעו זה אצל זה. אמר אחד לחבירו, "שְׁמֹר לִי כְרָמִי שֶׁבְּגִלְיָל, ואני אשמור כְּרָמְךָ שֶׁבְּיְהוּדָה, ואם אתה מאבד כְּרָמִי שֶׁבְּיְהוּדָה, אני מאבד כְּרָמְךָ שֶׁבְּגִלְיָל". כִּי אֲמַר הַקֶּבֶד לִישְׂרָאֵל, "שְׁמֹר מִצּוֹתַי וְחָנְיָהּ" [משלי ד"ד] תורתך בידך, ונפשך – בְּיָדִי, אם תשמרו את תוֹרָתִי אני אשמר אתכם, שנאמר, "אם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן". (דברים י"א, כ"ב) אם שִׁמְרוּ – תִּשְׁמְרוּן! [מדרש אות ח / עיין במנחות ע"ט:] ☆☆☆

[ח] שְׁמַרְנִי כְּאִישׁוֹן בַּת-עֵינִי.

כל איברי-האדם יִרְאִים מִפְּנֵי הַפְּאֵה וְדַחֲפִיהָ, אֲךְ אִם מִלְטָפִים או מִנְשָׁקִים אוֹתָם יֵשׁ לָהֶם תַּעֲנוּג מִזֶּה. **מה שאין כן העיני!** שאפילו לטיפו ונישוק לא יכולה לסבול, לרוב עדינותה. כִּי בִקֵּשׁ דוֹד שִׁישְׁמְרָהוּ ה' גַּם מִחִיּוּבָן וּקִירְבָתָן שֶׁל הַרְשָׁעִים. [לִיקוּטִים] טעם נוסף, שהעיני יש לה שוֹמֵר פְּנִימִי (הגידין, הרפלקס) וגם שוֹמֵר חִיצוֹנִי (עפעפיים), וּבִקֵּשׁ שִׁמְרִיהָ כִּנְגַד יִצְהָר (שְׁמִירָה פְּנִימִית) וּכְנַגַּד הַרְשָׁעִים. (שְׁמִירָה חִיצוֹנִית) [דרש משה] ☆☆☆

[טו] אֲנִי בְּצַדֵּק אֲחֻזָּה פְּנִיָּה.

❖ דרש ר' דוסתאי ברבי ינאי, בֵּא וְרָאָה שֶׁלֹּא כִמְדַת הַקֶּבֶד מֵדַת בִּשְׂר וְדָם. **מדת בשר ודם** – אדם מביא דוֹרוֹן גָּדוֹל לְמֹלֵךְ, סִפְק מִקְבְּלֵין אוֹתוֹ הֵימְנוּ, סִפְק אִין מִקְבְּלֵין אוֹתוֹ הֵימְנוּ; וְאִם תִּמְצָא לֹמֵר מִקְבְּלִים אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, סִפְק רֹאֵה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, סִפְק אִינוּ רֹאֵה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וְהַקֶּבֶד אִינוּ כֵּן, אֲדָם נוֹתֵן פְּרוּטָה לַעֲנִי, וּזְכָה וּמִקְבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה; שְׁנֵי אֲנִי בְּצַדֵּק אַחֻזָּה פְּנִיָּה, אֲשִׁבְעָה בְּהִקְיָ תִמְנוּתְךָ". ר' אלעזר יהיב פְּרוּטָה לַעֲנִי וְהָרַךְ מִצְלִי. אֲמַר, דְּכִתְבִי, "אני בצדק אחוזה פְּנִיָּה". [ועיי' שמתעורר לרחם על עניים, ומתעיל לעורר רחמי-שמיים על עצמו. (פלא יועץ) ♦ כאן אמר, "תפילה לדוד... האוינה תפילתי", ובמזמור ק"ב אמר, "תפלה לעני כי יעטוף" – דרשו משניהם ואמרו, אימתי "האוינה תפילתי"? בשעה שנתן צדקה, לעני העטוף ומוקף בדוחקו ובלחצו] מֵאִי, "אֲשִׁבְעָה בְּהִקְיָ תִמְנוּתְךָ"? אֲמַר רַב נַחֲמָן בְּרִי יַצְחָק, אֵלּוּ ת"ח שִׁמְנֵיִן שִׁינָה מִעֵינֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּבֶד מִשְׁבִּיעַן מִיּוֹי הַשְׁכִּינָה לְעוֹלָם הַבָּא. [אֲשִׁבְעָה אֶת תִּמְנוּתְךָ – בְּשִׁבְךָ הַקֶּיֶץ", מֵה שִׁנִּיד שִׁינָה] [בבא בתרא י.]

מלתא בטעמא

מזמורים מב-מג הם אחד. * מלבד התמוזון המשותף לשניהם, מזמור מג אינו פותח בכוורת, ככל הצמידים שב-7 וזוגות המזמורים שהם אחד. [רשימתם במלתא בטעמא ע']

[א] משפיל לבני־קרח.

ובני קרח – אסיר, ואלקנה, ואביאסף. [שמות גכד] והיו תחילה בעצת אביהם לחלוק על משה, ויִפְרְשׂוּ מהם. וכשנבלעו כל סביבותיהם ופתחה הארץ את פיה, נשאר מקומם בתוך פי-הארץ, כענין שנאמר, "ובני קרח לא מתו". [במדבר כו'א] ושם אמרו שירה, ויִפְדּוּ מזמורים הללו. ועלו משם, ושרתה עליהם רוח הקודש, ונתנבאו על הגלויות, ועל חרבן הבית, ועל מלכות בית דוד. [רש"י לפסוק / עין סנהדרין קי']

עיקר מסודת מדויקת

[מב ב]. תערג. ולא, תקרג בהג"ת. א. ואראה. נפעל, אראה על ידו. (כמו "יִרְאֶה כל זכור") ולא, ואראה. ו. מה-תשתוחחי. תי"ו קמא בדגש חזק, מדין דחיק. עלי. יש מנקדים הלמ"ד בפתח. [וכן פס"ב] ט. שירה. ולא שירה, בהג"ת. יא. בעצמותי. אין געיא. ז. אומרה. אומר. ולא יאמר בהג"ת. אמרה, עבר לנקבה. למה שכחתיני. למה, מלרע. יוצא דופן. [עין כבב].

[מג א] שפִּטְנֵי. שייך במקץ קטן. בהג"ת, שופִּטְנֵי. ריבה. מלרע. ב. למה. הראשון, רפה ומלרע, יוצא דופן. [עין כבב] והשני, דגוש ומלעיל. ג. שלח. למ"ד רפויה, ל' שליחות, והגוש ל', לזה, יציאה לדרך. אורך, ואמרה, קדשך – מלרע; לעומת משבנותיך – מלעיל. ד. גילי. מלרע. גיל שלי, שמחתי. [שם עצם] לעומת גילי מלעיל, ציווי לנקבה, שמחתי! כמו, "אל תיראי אדמה, גילי ושמחתי." [יואל בבא] * [מה שבזכריה טט] הוא פועל, ובכל זאת מלרע, כי: א. הוא יוצא דופן. [מכלול להדיק] ב. יש ספרים שהטעמוהו מלעיל [ה]. מה-תשתוחחי. תי"ו בדגש חזק, מדין דחיק, וכן חבירו, ומה-תקמי. עלי. עין מבב.

אזו, מלין תבחן

[מב ב]. לבני קרח. עין מילתא בטעמא, ולקט מדרש. וי"מ, אחד מבני הימן, נכד שמואל הנביא. [רש"י במדבר טו'ח; דבה"א א כה"ה] ב. תערג. תצעק ותהמה מתאנה וכיסופים. מילת "ערגה" יפול על קול האיל, כמו נהמה ושגנה לאריה, שקוק לדוב, געיה לשור, והגה ליונה. * מה שאמר כאיל תערגו, והיה לו לומר כאיל יערגו (ל' זכר), או כאיילה תערג – עין 5 טירוצים בלקט מדרש. * ומה שדימה צמאנו דווקא לאיל העורג למים, עין באן במלבי"ם. על אפיקי-מים. אל תוקף המים. כגון נחלים ומפלים, שאחר הגשם ניגרים בעוצמה רבה. ג. ואראה פני אלהים. בעלתיו לרגל, שנאמר "רָאָה כל זכור". [שמות כג'ו] ד. דמתי לחם יומם וגילה. זה מנהגי הקבוע, כארוחות בקור וערב הקבועות; בוכה ומצטער תמיד. וי"מ, לפי שהבוכה מאבד תאבונו, וכאילו ניוון מדמעותיו. וכן נאמר בקנה, "ותבקה ולא תאכל". ה. פי אעבר בסך. ל' סוכה, שהיו עולים לרגל בעגלות מחופות, או בחופות-אפריון שהיו נושאים בהם אנשים חשובים, או סוכות ממש שהיו עושים לעולי-רגלים למנוחה. וי"מ בסך, ל' סכום, והיינו שהיו עולים ששירות שירות, המון אדם. אָדָדָם. אודה איתם. שנזכר עת היה מדרה עם השירה, והולך לאט מחמת רוב עולים לרגל. [שורש ד"ה] וי"מ, ל' דומיה. [שורש ד"מ] שאומר ללוועים "איה אליהך" – עתה אשתוק לכם ואשא חרפתי, עד אשר אבוא לבית אלהים, ושם בקול רנה ותודה עם המון חוגג אפתח פי! וי"מ אָדָדָם, כמו אנדרדם, [שורש נ"ד] עת אזכור נדודי בְּדִרְכֵיכֵם, לעלות בית-ה'. חוגג. רוקד. מן המילה חג, שמשמעו סוכב. [וי"מ, ולפי שהחג יבוא בכל שנה בציר-הזמן, והוא זמן שמחה לכל, תקרא כל שמחה, "חגיגה", גם כשאנה מגיעה בזמנים קבועים. [ועוד י"ל, ע"ש שרוקים ואוכלים במעגל] ו. מה תשתוחחי. מדוע תלכי כפופה; מה לך תצטערי. [שהמצטערים הולכים שחוץ] ותקמי. תאנחי, כיונה הוקמה. הוחילי. המתניני בצפי. ושועות פניו. אורנו על ישועות של פניו. וי"מ, מאמר בפני עצמו, שמסיים ואומר לנפשו, "דעתי הישועות – רק מאת פני ה' הו!"; ז. וְחַרְמוֹנִים מַהֵר מַצְעֵר. הר קטן שבהרי חרמון. ר"ל, אזכור הניסים שעשית לי במלחמת סיחון. [מלבי"ם. ועין רש"י לביאר אחר] וי"מ, אָזְכּוֹר עַת הֵינּוּ עוֹלָם אֵלֶיךָ מִכָּל גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ: מהירדן – במערב; מהחרמון – בצפון; ומצמער – בדרום. [מצער פירושו זעיר, קטן, לפי שההרים בדרום נמוכים. [מצער כתב רש"י, כינוי להר-סיני. והרד"ק כתב שמא בגבול יהודה]

מזמורים מב – מג

ליום ז לחודש:
ליום שני בשבוע:
ספר שני:

מזמורים: לט-מג. [4+5/5]
מזמורים: ל-ג. [12+13/21]
מזמורים: מב-עב. [1+2/31]

יסדהו על הגלות, ונחלק לשלשה חלקים, כי בגלותו נעדרו מאיתנו 3 עיניים נכבדים שהיו לנו בימי קדם:
[א] העדר גילוי שכנה והנבואה. [א-ז]
[ב] העדר האותות והמופתים, כמו שנאמר, "אותותינו לא ראינו, אין עוד נביא". [ע"ש] כי בשני אלה נכבדנו בימי קדם, כמו שכתוב, "השמע עם קול אלהים חיים...? א! או הנפשה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ומופתים". [בדברים ה, לג-לד] וכן, "איה הפעלם מים את רועה צאנו", איה השם בקרבו את רוח קדשו?". [ישעיה סג"א] [ז-יב]

[ג] הגלות בעצמו שהוא הפיזור שהיו מפוזרים או בין עכ"ם, טובלים עצר ומכאובות. [מזמור מ"ג]

א. למנצח משפיל, לבני-קרח:

ב. באיל תערג על-אפיקי-מים. בן נפשי תערג אליך אלהים:

ג. עמאה נפשי לאלהים לאל חני. מתי אבוא ואראה, פני אלהים:

ד. היתה-לי דמעתי לחם יומם וגילה. באמר אלי בלהים, "איה אליהך?":

ה. אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. פי אעבר בסך, אָדָדָם עדיבית אלהים. בקול-רנה ותודה, המון חוגג:

ו. מה-תשתוחחי נפשי הוחילי לאלהים כיעוד אודנו. ותהמי עלי. ישועות פני:

ז. אלהיו, על נפשי תשתוחח. על-בן אזכרך מארץ ירדן. וְחַרְמוֹנִים, מהר מצער:

ח. תהום-אל-תהום קורא לקול צנורכי. בל'משפריד וגליד, עלי עברו:

ט. יומם יצוה יהוה חסדו. ובגילה שירה עמי. תפלה, לאל חני:

י. אומרה לאל סלעי "למה שכחתיני?". למה-קדר אלה, בלחץ אויב?:

יא. ברצח בעצמותי חרפוני צורכי. באמר אלי בלהים, "איה אליהך?":

יב. מה-תשתוחחי נפשי הוחילי לאלהים כיעוד אודנו. ומה-תהמי עלי. ישועות פני, ואלהי:

א. שפִּטְנֵי אלהים וריבה ריבי מגוי לא-חסיד. מאיש מרמה ועולה תפלני:

ב. כיהאתה אלהי מעוזי למה זנחתיני?. למה-קדר אתה לך, בלחץ אויב?:

ג. שלח-אורך ואמתך, המה נחוני. בייאנוי אל-ה'ר-קדשך, ואל-משבנותיך:

ד. ואבואה אל-מזבח אלהים, אל-אל שמחת גילי. ואודך בכנור, אלהים אלהי:

ה. מה-תשתוחחי נפשי הוחילי לאלהים כיעוד אודנו. ומה-תהמי עלי. ישועות פני, ואלהי:

[עתה הם לועים לי וטוננים, "איה אליהך", אבל כשתקום לשפטם, אז ידעו כי אלהים אלהי!]

ח. תהום. מים רבים. [ולא, מעמקים] צנורכי. שביל-המים הנראה כצינור. וכאילו כולם יחד מצטרפים לשפִּטְנֵי. וימם וכו'. כך היה לי בעבר, בעת ההצלחה האירה פיו. ואף עתה בלילה, משל גלות החשוכה, שירה עמי. שיר שלו, אהללו בשיר על חסדיו עמי. [השווה לעיל ט] וי"מ תפילה שאתפלל לו. וי"מ שירה. חניתי. [מן הארמיט] ו. קדר. בפנים חשוכות, עצובות. יא. ברצח בעצמותי. כשחרפוני דרך ביווין, "איה אליהך", היה זה כאילו דוקים עצמותי בקרב [הרצחת]. יב. ישועות פני. שאראה ישועות-ה' בקניי. כמו, "על פני תרח אביו". ואלהי. ויכירו כולם, ע"י הישועות, שהוא אלהי המושיעני! וי"מ, הוא ישועות-פני, והוא אלהי. * [מג א]. שפִּטְנֵי. שפוט משפטי לנקום נקמתי. מגוי לא חסיד. אָדָדָם. [נמה שקוראו "לא חסיד" ואדרבא הוא רשע גמור! י"ל, ו] שהיה לו להיות חסיד, שעשו [אדום] גר בין שני צדיקים [יצחק ורבקה] ולא למד ממעשיהם. [2] הם טוננים לחסידותם אך אני יודע שאינם, עין לקט מדרש]

[א] לְמִנְצֵחַ לְבַנְיָקָדְחַ.

7 המזמורים מ"ב-מ"ט, הם "לְבַנְיָקָדְחַ" (מב-מג אחד הם) – וזהו סדרם:
לפי שנגאלו בני-קרח, אמרו שירה על הגאולה, ודיברו כנגד כנסת-ישראל
המצפה ומיחלת לה, כאילו העורר להרוות צמאנו על אפיקי-מים. (מב.ג) ♦
ובזיכרה ימים מקדם, לעומת **ימי-גלותה** הנוראים, הָמַר לבבה וְתִאמַר
"למה שכחתי! עד מתי קודר אלך, בלחץ אויב" ומבקשת, "קומה, עזרתה
לנו, ופדנו למען חסדך". [מזמור מד] ♦ וכאילו התקבלה תפילתה וכבר נגאלה,
שוררה על **מלך-המשיח**, ומתארת היא, איך "עמים תחתיו יפלו! ואו,
כשיפסק ממני שיעבוד מלכויות, שוב "יתאז המלך יופי". [מזמור מה] ♦ אח"כ
שוררו על **מלחמת גוג ומגוג**, "הָמוּ גוֹיִם מִטּוּ מַמְלֻכוֹת, מִשְׁבִּית מַלְחָמוֹת עַד
קֶצֶה הָאָרֶץ". [מזמור מו] ♦ ואח"כ על **קיובוץ בניה** שנאספו ועל **התיישבותה**
בארץ, "יבחר לנו את נְחֻלְתֵּנוּ". [מזמור מז] ♦ ועל הכל, **תְּבָרַךְ וְתִשְׁבַּח לַה',**
שעשה איתה כל אלה, "גְּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד, בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ!" [מזמור מח] ♦
לבסוף **תזוהר** "לכל העמים יושבי חלד, גם בני אדם גם בני איש", שיקבלו
כולם לעובדו שכם אחד. [מזמור מט]

עֵיקָר מְסֻדֶּת מְדוּיָקֶת

ב. **מַחְסָה**. הִי"ת בחטף-פתח. נקרא: מ-חֶסֶד. לעומת, "מַחְסָה לְשִׁפְיָם" [קריח] הִי"ת
בשווא נח, וקראתה: מח-סָה. **בְּצִרוֹת**. בהג'ת לא ידגיש הצד"י, שאין זה רבים של
בְּצִרְתָּ. כמו, "עַל דְּבַרֵי הַבְּצִרוֹת". [ימייה יד,א] ג. **וּבְמוֹט**. ולא, ובמות. ז. **וְעִזְרָה**.
נקרא: יע-זָרָה. ז. **הָמוּ**. מלרע, אך **מִטּוּ**. מלעיל א ט. **לְבוּ**. אין געיא בלמ"ד.
מַפְעֻלוֹת ה'. מחלוקת אם כתוב "מַפְעֻלוֹת אֱלֹהִים", (כמו טוה) ועיין לקט מדרש לפסוק.
שְׁמוֹת. ידגיש המ"ם, לפי שהוא במקום שְׁמוֹת, חֶרְבָן. והמרפפה בהג'ת, יִשְׁמַע
כמו, "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". [המדרש אכן דורשו כך, עיין לקט מדרש]

א הטעם לְהַבְדִּיל מילת **הָמוּ**, שרשה מנחי ל"ה, (כמו: קנו, חנו) הנקראים **מלרע**.
ואילו מילת **מִטּוּ**, שרשה מנחי ע"ב, (כמו: באו, שרו) הנקראים **מלעיל**.
וכן בתפילה בסוף "מודים" – "הטוב, כי לא **כְּלוּ** רחמיך; המרחם, כי לא **תָּמוּ** חסדריך".
כְּלוּ נקרא מלרע, (שורש כליה = נחילי) לעומת **תָּמוּ** מלעיל. (שורש תרים = נחע. עב. או תמים))
ודע, כי בפעלים רבים **תשתנה המשמעות** בין מלעיל ובין מלרע, כגון:

	מלעיל [נחי ל"ה]	מלרע [נחי ע"ב]
שבו	חזרו	לקחו בִּשְׁבִי
חסו	רחמו	תפסו מחסה
כלו	מָרְדוּ	נגמרו, תמו
רצו	ל' ריצה; מָרְדוּ	ל' רצון; חָשְׁקוּ

אֲזֵן, מְלִיץ תִּבְחָן

א. **עֲלָמוֹת**. שם כלי ניגון או נעימה, ואין אנו יודעים אחד מהם. ב. **נִמְצָא מְאֹד**.
נמצא הרבה עורה, או נמצא תמיד, או בְּנִקְלָ. ג. **בְּהִמְיֵר אָרְץ**. ל' תְּמוּרָה,
בהשתנות הארץ, ו**בְּמוֹט**. ובהתמוטטות. **כָּלֵב יָמִים**. בעומק הים שהוא חזקו של
הים, כחחק הלב בגוף. ד. **חֲמָרוּ מִיָּמִינוּ**. יזעף הים, ויעלה קצף בקצף חֲמַר [יין]
תוסס. וי"מ, ישליך הים טיט, בוץ וחֲמַר. וי"מ, ל' "חֲמָרִים חֲמָרִים" = עֲרִימוֹת.
הגלים יִעָרְמוּ אחד על השני. ה. **פְּלִגְיוֹ**. פלגי הנהר, יִשְׁמָחוּ במימיהם את
ישבי-ירושלים עיר ה', שהיא **קִדְשׁ**, **מִשְׁכְּנֵי עֲלִיוֹן**. הַקְדוּשָׁה מבין ערי ישראל.
מִשְׁכְּנֵי עֲלִיוֹן. משכנות ה' העליון. וי"מ, אלהים, הַקְדוּשׁ מבין שוכני עליון,
המלאכים. ו. **בְּקִרְבָּה**. בְּעִיר האֱלֹהִים, בירושלים. **וְעִזְרָה**. לירושלים. **לַפְנוֹת**
בְּקָר. משל לצרות גדולות. לפי שהחושך מתגבר ביותר לפני השחר. ז. **הָמוּ**. ל'
מהומה. וי"מ, ל' הָמָה, זעקה. **מִטּוּ**. התמוטטו. **תָּמוּג**. תָּמַס. ח. **מִשְׁבָּב**. מקלט
מבוצר במקום גבוה. ט. **לְכוּ חֲזוּ**. ל' וירו, מָרְדוּ לראות. **שְׁמוֹת**. שְׁמֹמוֹת, הרס
וחרובן. י. **חֲנִית**. כלי נשק, בצורת כידון ורומח. **עֲגָלוֹת**. מרכבות מלחמה.
יא. **הִרְפוּ**. דָּבַר ה' לְאֹיְבָיִם. הִרְפוּ! שובו למקומכם. וי"מ, דבריו לִישְׂרָאֵל, הִרְפוּ!
הִרְגֵנוּ, כי לא תגיע אליכם כל רעה. **אָרוֹם**. אהיה רם. כְּשֶׁאֲרָאָה כוחי בְּגוֹיִם,
לְדִיפְרַע מֵאֵם – או אהיה רם על כל הארץ! כי יפחדו כולם.

☆☆☆

א. לְמִנְצֵחַ לְבַנְיָקָדְחַ, עַל עֲלָמוֹת שִׁיר:

- ב. **אֱלֹהִים** לָנוּ מַחְסָה וְעֵז. **עִזְרָה בְּצִרוֹת, נִמְצָא מְאֹד:**
- ג. **עַל-כֵּן לֹא-נִירָא בְּהִמְיֵר אָרְץ**. **וּבְמוֹט הָרִים, בְּלֵב יָמִים:**
- ד. **יָהֵמוּ יַחְמְרוּ מִיָּמִינוּ**. **יִרְעֵשׂוּ הָרִים בְּגֵאוֹתוֹ סֵלָה:**
- ה. **נָהַר, פְּלִגְיוֹ, יִשְׁמָחוּ עִיר-אֱלֹהִים**. **קִדְשׁ, מִשְׁכְּנֵי עֲלִיוֹן:**
- ו. **אֱלֹהִים בְּקִרְבָּה בְּלִתְמוֹט!** **יִעֲזְרֶה אֱלֹהִים, לַפְנוֹת בְּקָר:**
- ז. **הָמוּ גוֹיִם מִטּוּ מַמְלְכוֹת**. **נָתַן בְּקוּלוֹ, תָּמוּג אָרְץ:**
- ח. **יְהוָה צְבָאוֹת עֲמָנוּ!** **מִשְׁבָּב-לָנוּ, אֱלֹהֵי יַעֲקֹב! סֵלָה:**
- ט. **לְכוּ-חֲזוּ מַפְעֻלוֹת יְהוָה**. **אֲשֶׁר-שָׂם שְׁמוֹת בְּאָרְץ:**
- י. **מִשְׁבִּית מַלְחָמוֹת** **עַד-קֶצֶה הָאָרְץ**. **קִשְׁת יִשְׁבֵר וְקִצֵּץ חֲנִית**. **עֲגָלוֹת, יִשְׂרָף בְּאֵשׁ:**
- יא. **הִרְפוּ וּדְעוּ כִּי-אֲנַכִּי אֱלֹהִים**. **אָרוֹם בְּגוֹיִם, אָרוֹם בְּאָרְץ:**
- יב. **יְהוָה צְבָאוֹת עֲמָנוּ!** **מִשְׁבָּב-לָנוּ, אֱלֹהֵי יַעֲקֹב! סֵלָה:**

בְּאוֹר הַמַּלְבִּי"ם

- ב. **אלהים לנו**, רצונו לומר, בטחוננו על ה', יש לו ג' מעלות:
א) שהוא לנו מחסה ועז,
ב) שלא לבד שהוא מחסה בעת שלום, כי הוא גם עזרה בצרות, בעת צרה,
ג) שאין צריך לבקשהו הרבה ולהמתין על עזרתו, כי הוא נמצא מאד וקרוב לקוראיו.
- ג-ד. **על כן לא נירא בהמיר ארץ את מקומו**, ובעת שימוטו ההרים בלב ימים, הגם כי יהמו
יחמרו מימיו של הנהר שיוכיר בסמוך, והגם שירעשו הרים בגאותו של הנהר כב"ז לא נירא.
- ה-ו. **נהר, ר"ל, הנהר הזה שדָּבַר בו בפסוק הקודם** (אשר הָרִים ירעשו בגאותו),
פלגיו יִשְׁמָחוּ את עיר אלהים, שלא לבד שלא ישחית ערי אלהים בְּגֵאוֹתוֹ כי בהפך פלגיו
ישמחו אותה. כי יִרְךָ שדותיה לברכה, וזה יען שהיא עיר של קדוש משכני עליון.
ועל כן **אלהים בקרבה**, ולכן **בל תמוט מן השטף הזה**, כי יעזרה אלהים **לפנות בקר** שפעת
הבוקר העביר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים.
ולמה שיאמר **בפרק מ"ח** שהיה אז סערת רוח קדים, כמו שכתוב, "ברוח קדים תשבר אניות
תרשיש", (מח.ח) רצונו לומר, שמצד קדים (מזרח) שהוא **לפנות בוקר**, הצד שהבוקר מאיר
שם, בצד זה יושיע האלהים.
- ז-ח. **יאמר: ראו נא איך המו גוים ומטו ממלכות ע"י השטף הזה**, הנהר נתן בקולו, ועי"כ תמוג
ארץ, ונחרב רוב הישוב. אבל, ה' **צבאות – עמנו!** ה' המושל על צבאות אלה, חיל השטף
והגלים, שהם שלוחי ה' והוא אלהים **צבאות**, שר הצבאות האדירים האלה, והוא עמנו,
וא"כ **משגב לנו** מה שהוא **אלהי יעקב ומשיגיה עליהם** בהשגחתו.
- ט. **עתה, ישוטטו רעיני המשורר על כל המהפכה אשר הפכו הצבאות האלה, מים רבים**
אדירים, בפקודת ה', ויאמר: "אתם בני תבל! לכו חזו שזה לא נעשה במקרה, כי היא
מפעלות אלהים אשר הוא שם שמות ושמן בארץ".

[א] תפלה למשה איש האלהים.

מהו "איש האלהים"? **משל** למלך שכעס על בנו וביקש להמיתו ואמר לו אזהבה: "בבקשה ממך, מחול לו, ואל תהרגהו". עמד ולא הרגו. למחר התחיל המלך לומר, "אילו הרגתי את בני, לעצמי הייתי מכשילו אלא, **זכור לטוב אוהבי**, שביקש עליו רחמים, ומעכשיו אני עושה אותו אב למלכים". כך, אמר הקב"ה, "הקף ממני ואשמדים" (דברים טו) "אל משה, אם ככה את עשה לי, הרגני נא הרג" (במדבר יא טו) "ר"ל, הרגו נא את ההרוג! שאם אדבר כנגדן (כנגד ישראל, להוכיחן) הורגין אותי (כמו שעשו לחור); ואם לא אעשה שליחותך, נתחבתי הריגה לפניך. מכאן ומכאן הרוג אני? מזה כתיב אחריו, "ויאמר ה' סלחתי כדברייך". (שם יז.)

אמר הקב"ה, אילו הרגתי את ישראל, לעצמי הייתי מכשיל, אלא מחזיק אני טובה למשה שביקש עליהם רחמים, שנאמר, "יחל משה", אני עושה לו גדולה וקורא לו אב לנביאים, אב למלאכים, **אב למתפללים** – תפלה למשה **איש האלהים**.^א [מדרש אות ח. עין לקט מדרש עזא.]

^א בעל מגלה עמוקות כתב 252 תפילות (כמנין "ר"ב לך") – מתוך 515 תפילות משה. (כמנין ואתחנן, וכן תפלה)

עיקר מסורת מדיקת

ב) ומעולם עד עולם. ולא, **יער**. [מצוי שמטיפים וא"ו, מפני שיגרת הלשון, כי בכל הפעמים בא "מעולם עד עולם". מאידי, קגיו; קומח] ועוד 5 פעמים בא "מעשה ועד עולם" ורק כאן, חסר וא"ו [ותחולל. מלרע. ג. תשוב. תחזור. ואילו תשוב לי ישיבה. ד. בעיניך. אין געיא בברית. ביום. בהג"ת בחירק קל, ולא, כי יום ח. ח. שתה. כתיב: שת. מלרע. יוצא דופן. כמו לעיל, ח.ז. והקוראים בהג"ס, ידגישו התי"ו יפה, שלא ישמע לי שתיה, לנסתר בעבר (ט). כמו, מנהגיני דגוש. ו. ורהבם. ה"א נשמעת, ככל ה"א בשווא נח שבאמצע מילה. (לחזוק, הנחנו בה מפיק) עמל. שם-עצם. לא עמל, פועל עבר לנסתר. כן-גז. גימיל בקמץ, שורש גו"ז. ואילו גז שורשו גו"ז. [מכלל יפח (יב). הודע. יבטא ע"ן יפה, ולא, הודעה, לי הודעה. ונבא. לי הקבאה, בעתיד. והקורא בהג"ת בנ"ן דגושה, ונבא – משבש לל עבר, והבאנו. יג. על עבדיך. ולקמן פס' טז, א"ל עבדיך". טו.] כ"מיות. ה"ויד אינה נשמעת. וזה הכלל: אות שימוש =אותיות כבל"מ, וכן ו' החיבור] הבאה לפני יו"ד שוואית – תנוקד חירק ה"ויד תאלם. כגון: פירושים, פיקוד אש, לישיני-עפר, ליהודה, מימיך, ויחי, ולידה] טז. פועלך, פ"א דגוש.

אזן, מלין תבחן

א.) תפלה למשה. 11 המזמורים הבאים [צ-ק] משה אמרם. כנגדם ברך 11 ברכות ל-11 שבטים. (דברים לג) ור' יהושע בן לוי מכוין 6 הראשונים כנגד מי אמרם. [אות ג] * ואמרן לפני מותו אחר שחתם התורה "משונה אלהי קדם", ובוזה פתח תפילתו, "מעון אתה". [ענין תנחומא ויחי טז] איש האלהים. נביא. ע"פ דברים לג. ועשרה נקראו כן. [סדר עלם ב] מעון אתה. מחסה, מקלט. בדר ודר. היית מחסה בכל הדורות שעברו. ב.) בטקם. קודם שנבראו ההרים, וקודם שותחולל. בראת. ע"ש חיל ורעד שיתקפו את היולדת על המשבר ותחולל תתפתל מכאב, נקראת "חלה". [עין ישעיה סו.] עוד קודם שולדת ובראת ארץ, שאינה מיושבת; ותבל, המיושבת. וגם אח"כ עד סוף הדורות, אתה אלא! אתה כלי-יכול, לך היכולת. כמו יש לאל יד"י. [בראשית לא. כט] ג-ד. תשב אנוש עד דפא. תביאהו קרוב אל מותו אם מחמת ייסורין או כשיהיה קרוב לזקנה. [דפא = דן; נטחן, נשבר. שובו בני-אדם. לעפרם. וי"מ, שובו בתשובה, ע"י הייסורין שהם שליחיו. ועוד תאמר לאדם: "גם אם תחיה אלה שנים, יהיו בעיניך כיום אתמול כי יעבר. אשר עבר. ואשמורה בליה. ולא יום שלם, רק שליש הלילה! כך יהיו חייך בעיניך כאין, שסופך לחידולן ולקנות. [ובגמ' סנהדרין צו.] דרשו הפסוק על הקביה, שאלף שנים בחיינו, הם בעיניו כיום אחד] ה-ו. וקמתם. ל' זרימה, שטף. ר"ל ק"ו עתה, שימי האדם עוברים כורם שוטף, ״כחלום יעוף״. [איוב כח] שנה יחיו. כחלום שאין בו ממש, או על שחולף מהר, כן חיי האדם, כי בחלום נראה הזמן ארוך, אך בבקר כשקם משנתו, פחציר יחלה. רואה שחלף הזמן מהר כחציר, אשר בבוקר צמח ולערב התייבש. והנמשל, רק בשר-חיו (הנעוה) יחלף ויחדש כח, [ישעיה מלא] פחציר הנראה רענן בבוקר, אך לערב, בערוב שנותיו, ימולל ויבש. נכרת, והתיבש. [עין דמיי החציר גס: לוב, קטנ / קטנ]. ז.) בלינו באפך. אבדנו מפני כעסך. שחינו עוד מלויים בייסוריך. נבאלנו. נחפזו חיינו לאבד מחמת כעסך. [בהלה עניינו מהירות, וגם כליין והשמדה. וקשר ביניהם, שכידוע בקלה פתאומית מקצרת חיי האדם ואפילו תביא למותו "חרדת אדם יתן מוקש" [משלי כט. כח] עיין המעשה בר' חנניה בן חכניאי בכתובות סב. ח.) שמת עונתינו לנגדך, וגם שמת את עצמנו. מעשינו הנעשים בסתר ובהעלם. וי"מ, ל' עלם. שמת חסאת נעורינו למאור פניך. כנגד פניך המאירים. וי"מ, הרצאתם לאור, להיות גלויים לפניך. ט.) בעברתך. כבעסך. כמו-הקה. פקול הברה היוצא מן הפה ואבד. ו. ואם בגבורת. אם יהיה האדם גבור ובריאי יחיה 80 שנה.

מזמור צ

ליום י"ט לחודש: מזמורים: צ-צו. [1/7]
 ליום חמושי בשבוע: מזמורים: צ-קו. [1/17]
 ספר רביעי: מזמורים: צ-קו. [1/17]

מזמור זה עם שלאחריו הוא ענין אחד: **במזמור זה** התפלל על קוצר חיי האדם, ועל שנימו פלים בהבל, מבלי יוכל להשיג בהם את התכלית אשר עבדו נברא. **ובמזמור שאחריו** הגיע לו מענה על תפלתו: שהאיש החוסה ולן בצל ה' נשמר מפגיע הזמן ויאריך ימים עד שישלים בחייו את אשר עליו להשלים, עד שקוצר ימי האדם ופגעיו ומאורעותיו, סיבתם הוא מה שלא חסה בצל ה', כי לכן נעזב אל מקרה הזמן ותהפכותיו.

- א. תפלה למשה איש-האלהים. אדני, מעון אתה היית לנו: בדר ודר:
- ב. בטקם הרים ילדו. ומעולם עד-עולם, ותחולל ארץ ותבל. אתה אלה!
- ג. תשב אנוש עד-דפא. ותאמר, שובו בני-אדם! פי אלף שנים ביום אתמול כי יעברו! פנינו באפך. וישמונה בליה! זרמתם שנה יהיו. בבקרא, פחציר יחלה: ו. בבקרא יציין וחלה. לערב, ימולל ויבש:"

מתאונן על קוצר חיי-האדם:

- ז. פי-כלינו באפך. ובחמתך נבהלנו: ח. שנתה עונתינו לנגדך. עלמנו, למאור פניך: ט. פי כל-ימינו פנו בעברתך. בלינו שנינו כמו-הקה: י. ימי-שנותינו בהם שבעים שנה. ואם בגבורת, שמונים שנה. ורהבם עמל ואון. פי-גז חיש, ונעפה: יא. מי-יודע עז אפך? וכיראתך, עברתך?:

תפילתו לחיי שלמות:

- יב. למנות ימינו בן הודע. ונבא, לבב חכמה: יג. שובה יהוה! – עד-מתתי? והנחם, על-עבדיך! יד. שפענו בבקר חסדך. ונרננה ונשמחה, בכל-ימינו: טו. שמתנו כ"מות עניחנו. שנות, ראינו רעה: טז. יראה אל-עבדיך פעלך. והדרך, על-בניהם: יז. יהי נעם אדני אלהינו ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ונעשה שובו וחתם שוב, [פתח שובו וחתם שוב, [עין מדרש איכה רבה ה,כא]]

והבב. גם בגאונם ותקפם אנו מיוסרים. [ק"ו בימי חלשתנו] [רהב = חזק, תוקף] וי"מ שמדבר על ימי הבחורות, וי"מ, על השנים שהירבה מעל 70, וי"מ על כל חייו שגם אם כל ימיו בשלחה טופם שהם, עמל ואון. מכאובים ויסורי. פי-גז חיש. פרח ועבר מהר הזמן. "ויגו שלום" (במדבר יא,לא) מתרגמינן ונאפרי. וי"מ, נכרת. כמו, "גזי נוכך". [ירמיה זכט.] ונעפה. עפים אנו ונעלמים מן העולם. [יא.] מי יודע עז אפך. בימי חיינו המועטים והקשים, מי זה שיקנה לו לב לדעת עז אפך וליראה אותך? ומי יודע מידת עברתך, זעמן וכעסך, אשר הוא רב בנזאתך? יב. למנות ימינו, בן הודע! כפי מנין ימינו הקצרים כי נש לך להודיע לנו רוב חכמה, כי לא נוכל להשיגם בזמן קצר.

ליום כ"ז לחודש: מזמורים: קב-קלד. [7/15]
ליום שבת: מזמורים: קב-קג. [7/31]
ספר חמישי: מזמורים: קז-קנ. [20/44]

מזמור קבו

מלתא בטעמא

[א] היינו בחלמים.

טבעו של עולם, שכל-דבר, ובפרט אם הוא מורכב, טעון זמן והשקעה. רק בחלום דברים קמים ונהיים לנגד עינינו ברגע, עוברים ארצות ומרחקים כאילו אינם, והכל ברגעים ספורים ואנו ישנים. כן גאולתנו המתחדשת לעינינו כחלום, מדלגת על ההרים, אשר חיש, "כעב תעופינה!". [ישעיה טח.] [ר' אריה לויץ]

עיקר מסורת מדייקת

(ב). ימלא. מלרע. [לעומת, "ימלא פי" [ע.א.ח] מלעיל] ימלא. נפעל. ולא ימלא, פעל. שחוק, פיננו. אין זה סמיכות, שחוק-פיננו, השחוק של פיננו, כמו "שחוק הפסיל". [קהלת וז.] אלא ר"ל, אז ימלא פיננו – שחוק. (ד). שובה. מלרע. שביטנו. כתיב: שבותנו. נשא. המנהג לזקוף הנוץ. (והשני נקרא מלרע כדינו)

אין, מליץ תבחן

(א) שיר המעלות. עיין קב.א. בשב"ה. (1) בעת אשר השיב ה' את שביטנו בגלות בבל, היינו או כחולמים. (2) וי"מ, שחובר בגלותם והתפללו בו שייגאלו. "כאשר ושיב ה'... אז ימלא שחוק, פיננו". (3) וי"מ, שנתחבר על הגאולה האחרונה, וברישא הזכיר שיבת-ציון, ואומר כשם שעשית אז גלות בבל, עשה גם לנו, "שובה ה' את שביטנו". בשב"ה מן הגלות. וי"מ, בהרציע. ל' שובה ונתח, וי"מ, בהשיבם אל ה'. את-שיבת ציון. ל' שבי. וי"מ, שיבתה ונתחיה לגדולתה, או בתשובה אל ה'. היינו בחלמים. כי רק בחלום תבוא תשועה כזו נפלאה! וי"מ, כאדם שאינו מאמין למראה עיניו והושב שחולם הוא. וי"מ, הצרות שעברו יהיו בעינינו כחלום, לרוב הטובה שבאה! [עין איוב יא.טז] (ב). שחוק. צחוק. [עין רשי' נחום גיח] ולשוננו – תתמלא רנה. עם אלה. עם ישראל. (ג) וישראל אומרים: "אכן, הגדיל ה' לעשות עמנו!". היינו שמחים. תחת שבתחילה היינו כחולמים – הלומים שאכן זכינו להיגאל, עתה נשמח שמחה שלימה, במורע. [שהיוצא מבור-שחוק לאור גדול צריך להרגיל עיניו – כן הנגאלים, תחילה היינו כחולמים ואח"כ היינו שמחים!] (ד). שובה ה' את-שביטנו. השב כל השבויים. [אם עולי בבל יאמרוהו, ר"ל, השב ה' שָׁאָר שביטנו. ואם בני הגולה האחרונה, ר"ל, כשם שעשית בשביט ציון, כן השיבנו עתה] וי"מ, ל' מרגוע. אנא השקט והצלח השבויים. באפיקים בנגב. אפיקים = חזקים. ר"ל, מים הנגרים בחוקה, באדמה יבשה נגובה ממים. [שאין המים נספגים בה לרוב יבשותה, וכשירד הגשם, נקבצים המים אל הבקיעים, הם הנחלים שהיו עד עתה יבשים, ועתה זורמו בהם בפתע ובחוקה] כן השיב ה' את שביטנו בפתע ובחוקה. (ה-ו). הזרעים ברמעה וכו'. ממשיך המשורר תפלתו: הזרעים בארץ-הנגב ברמעה, וספק אם ירד הגשם בעתו ותעלה התבואה יפה, שיזכו לקצור ברנה פרי עמלם, ולא יגעו לריק. וכן, על נשא משך-הזרע, שק הזרעים. [ע"ש שעשוי עור = משך. בארמית] וי"מ משך, כלי שאתו מפורים הזרעים. וי"מ משך, משיכת והולכת הזרע על פני השדה. וי"מ משך-הזרע, קר-הזרע. שדךר חשוב נמשך שמו למרחוק, כן הזרעים בארץ הנגב, יקרים הם! [משך חכמה – מפנינו! קר-החכמה, יותר נקר מפנינו!] * אתפלל על נשא משך-הזרע, ההולך הלוך ונכה בשעת זריעתו, כי יתחנן על מעשי ידיו שלא יהיו לתהוה. אתפלל כי בא-יבא ברנה. כי יברך ה' יגיעו, וישוב אחר קצירת שדהו כשהוא נשא אלמתי. חבילות השבלים.

המשיל הגלות לארץ נגב, והישועה כאפיקי-מים, ודמה בני הגלות הזורעים עבודתם היינו קיום המצוות, ברמעה, תחת עול הגלות והייסורין. ואמר, שסופם שיקצרו ברנה סבל גלותם כשישלים ה' שכם בעתיד. וי"מ כפשוטו, שמתפלל על עמל-האדמה ובוני הארץ השבים, שיצליח ה' יבולם.

באור המלבי"ם

א. שיעור הכתוב היינו כחולמים בשב"ה את שיבת ציון אז ימלא שחוק פיננו, מציין תקות ישראל מה שנקוו שימלא ה' הבטחתו ע"י נביאיו להשיב שבותם, כחולם הלום נבואי, שרואה את העתיד כדבר הווה עתה, וכאילו הוא במציאות ושמו עליו כשמו על דבר טוב הווה עתה, כמו שאמר ירמיה, "על זאת הקיצוני נארא, ושנתי ערבה לי". [לא.כה] ואין הבלל בן ראיית הנביא במחזה ובין ראיית הדבר בעת יצא אל הפועל, רק שהנביא שמחתו הוא בלבד, ואינו יכול להוציא השמחה בפועל ע"י שחוק ורנה בפה ולשון. עז"א שכבר היינו כחולמים ראינו דבר זה כבר במחזה, אשר בעת שישב ה' את שיבת ציון בפועל:

ב-ג. אז ימלא שחוק פיננו. שהשחוק הנמצא בלבנו עתה ואינו יכול למלאות את פיננו, אז יתמלא פיננו ממנו, ולשוננו המרונן עתה בחלום בלא תנועה רק בכח ולא בפועל, אז ימלא רנה. חולת זה ההבדל, היה הדבר אצלנו כאלו כבר יצא אל המציאות בעת היינו כחולמים אז. אבל אצל הגוים יהיה זה דבר חדש, והם יאמרו אז – הגדיל ה' לעשות עם אלה, כאלו הדבר התחדש אז, אבל אצלנו אינו דבר חדש, כי כבר היינו שמחים, הגדיל ה' לעשות עמנו, כבר שמחנו על זה בעבר, שבעת היינו כחולמים ראינו ושמחנו בעת החזיון על שהגדיל ה' לעשות עמנו, והוא אצלנו שמחה לשנה ששמחנו בה מראשית קדומים, כי היה הדבר ברור אצלנו כאלו כבר יצא אל המציאות בעת ראינוהו במחזה.

• הוסד בגלות בבל, על שיבת ציון והגולה. •

א. שיר המעלות.

בשוב יהוה את-שיבת ציון. היינו בחלמים:

ב. אז ימלא שחוק – פיננו. ולשוננו – רנה. אז יאמרו בגוים. "הגדיל יהוה, לעשות עם-אלה":

ג. הגדיל יהוה לעשות עמנו. היינו שמחים:

ד. שובה יהוה את-שביטנו. באפיקים בנגב:

ה. הזרעים ברמעה. ברנה יקצרו:

ו. הלוך ילך ובכה. נשא משך-הזרע.

בא-יבא ברנה. נשא, אלמתי:

ד-ה. ע"פ ההצעה הנוכרת, יבקש המשורר שיעשה ה' שתהיה התשועה בדבר חדש אשר לא קיוו עליה, והוא מה שיביא הגאולה קודם הזמן, כי אם תבא הגאולה בזמן המיועד מפי הנביאים אחרי 70 שנה, דומה הדבר לקוצר שדה-תבואה על ראש גיא שמנים בארץ טובה, אשר בטח בלבו שישא אלומותיו והשמחה אינה גדולה כי כן אינו דבר חדש, מה שאין כן אם תבוא הגאולה קודם זמן המיועד ידמה למי שזרע בארץ נגובה שכבר התיאש למצוא שם פרי תבואה, ופתאום באו אפיקי מים והשקו את פני האדמה, ובבוא לקצור הנפך אכלו לששון, שזה דבר שלא קיוו עליו, והוא שאמר, שובה ה' את שביטנו קודם הזמן בענין שנדמה לאפיקים בנגב, אשר הזרעים ברמעה שבעת הזריעה התיאש ממצוא שָׁכָר בעמלו, ופתאום יקצרו ברנה.

ו. ומוסיף הולך עוד ציור יותר גדול, שאם גם אח"כ שכבר באו אפיקים והשקו את האדמה לא ידע בעל השדה מזה, עד שגם בעת שהולך לקציר הוא בוכה עדיין, ו"ש הלוך ילך ובכה, שבעת הליכתו לקצור עדיין בוכה מפני שחושב שישא משך הזרע, ר"ל שלא ישא מן השדה רק מה שזרע, שאם זרע כור (כ-240 ליטר זרעים) אינו מצפה לקצור רק כור כפי מה שזרע, ואח"כ פתאום בא יבא מן השדה לביתו ברנה, כי פתאום הוא נושא אלומותיו של הזרע, ושמחה זו גדולה עוד יותר שהיא שמחה פתאומית.

וביאור המשל הראשון [כאפיקים בנגב] – שתהיה הגאולה קודם הזמן, ובאור המשל השני [ה-ו] – שהגם שגם בעת הגאולה לא קיוו רק תשועה מועטת, כמו בימי כורש שהיו תחת רשות מלכי פרס ימצאו תשועה גדולה וישאו אלומות-ההצלחה.

לקט מדרש ואגדה

[ב-ג] אז יאמרו בגוים, וגו'.

❖ כשישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין – אין מתחילין אלא בדברי תפלות. [הקל] [מגילה יב:]

❖ מפני מה יאמרו הגוים שאכן ראויים ישראל שהגדיל להם ה' נפלאות? מפני שאנו ישראל היינו שמחים ואומרים בשמחתנו שיהי הלל לה' יתברך, שהיינו אומרים, "הגדיל ה' לעשות עמנו!" ואף הגוים יודו ויאמרו, כי עם אשר משבה אלהויו בשמחתו, ואינו מתהולל לדבר ליצנות, ראוי לנסים ונפלאות! ❖ עוד אומרים, כי אם ה' היה מגדיל לעשות עמנו – היינו שמחים ומתהוללים! [א.א.ה.ת, כי תבוא]

❖ ספר הרב כהנמן, [ראש ישיבת פתחיה] לר' ראובן קרלנשטיין, שכאשר הישיבה היתה בעיר פונובין שפליטא, היתה להם בישיבה משרתת גויה. והנה, ערב שמחת-תורה, נעלמה המשרתת כאילו בלעה אותה האדמה, ולא נמצא לה זכר. רק למחרת בערב חזרה היא לישיבה. כששאלנו אותה לאן נעלמה, השיבה שברחה כי חששה לחייה כשראתה את כמות היינות שזרמו לישיבה בערב החג. אצלנו, היא סיפרה, עם כמות כזו של יין, המסיבה היתה מסתיימת עם כמה הרוגים...